

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
SPECIALIZAREA
TEOLOGIE MORALĂ ORTODOXĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

**VALOAREA MORAL - SOCIALĂ
A FAMILIEI ÎN TRECUT ȘI ASTĂZI**

- Rezumat -

**Alcătuită la Disciplina Teologie Morală Ortodoxă,
sub îndrumarea Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Radu
de către doctorand, Constantin (Mitrache) Florina**

CONSTANȚA

-2014-

CUPRINS

INTRODUCERE.....	4
 CAPITOLUL I: IMPORTANȚA FAMILIEI, ÎN SPECIAL A FEMEII, LA POPOARELE DIN ANTICHITATE.....	 14
I.1. Familia în antichitate.....	14
I.2. Familia în Mesopotamia: babilonieni și asirieni.....	14
I.3. Familia la egipteni.....	16
I.4. Familia la popoarele celtice.....	17
I.5. Familia în Roma antică.....	19
a. Educația copiilor.....	22
b. Celibatul.....	23
I.6. Familia în Grecia antică.....	23
a. Educația copiilor la spartani.....	26
I.7. Familia în islamism.....	27
a. Adulterul și divorțul.....	30
 CAPITOLUL II: FAMILIA ÎN LUMINA SFINTEI SCRIPTURI.....	 34
II.1. Familia în paradis.....	34
II.2. Familia în Vechiul Testament.....	37
a. Însușirile și datoriile familiei.....	39
b. Importanța copiilor.....	43
c. Educația copiilor.....	45
II.3. Familia în lumina Noului Testament.....	47
a. Desfacerea căsătoriei.....	59
b. Femeia în Noul Testament.....	61
c. Copiii.....	65
II.4. Familia creștină în gândirea Sfinților Părinți	68
II.5. Situația familiei în perioada bizantină.....	74
a. Celibatul și căsătoria.....	77

b. Reglementări privitoare la căsătorie în tradiția bizantină.....	81
II.6. Familia în Evul Mediu.....	84
a. Condiția femeii.....	87

CAPITOLUL III: SITUAȚIA FAMILIEI PE TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE.....	89
III.1. Familia în Dacia traiană.....	89
III. 2. Familia în tradiția românească.....	90
a. Lupta pentru emanciparea femeii.....	98
III. 3. Familia creștină – mediu ideal pentru desăvârșire în zilele noastre.....	106
III.4. Mama, femeia, văduva, fecioara.....	116
a. Femeia ca mamă.....	116
b. Femeia în general	118
c. Văduva.....	123
d. Fecioara.....	125
III.5. Biserica, model și icoană a familiei.....	130

CAPITOLUL IV: FAMILIA CREȘTINĂ ÎN ZILELE NOASTRE	133
IV.1. Sacralitatea familiei creștine și caracterul ei	133
IV.2. Criza familiei creștine datorită secularizării și globalizării	137
IV.3. Maltusianismul și neomaltusianismul, teorii care distrug familia creștină.....	146
a. Avortul	148
b. Divorțul	152
c. Abandonul copiilor.....	154
d. Homosexualitatea și pedofilia	156
e. Pornografia și prostituția.....	160
f. Mamele surrogat (purtătoare)	164

CAPITOLUL V: FACTORII CARE DETERMINĂ DESTRĂMAREA FAMILIILOR ASTĂZI	167
V.1. Noua direcție în care este dirijată societatea noastră	167
V.2. Desfrăul	174
V.3. Concubinajul	187
V.4. Uciderea copiilor în pânțele mamei	194
V.5 Divorțul astăzi	205

V.6.Educația anticreștină a copiilor și a societății contemporane	210
CAPITOLUL VI: FAMILIA CREȘTINĂ – IMPLICAȚII ȘI PERSPECTIVE	221
VI.1. Secularizarea și influențele ei în familie și în societate	221
VI.2. Misiunea familiei creștine în societatea de astăzi	228
VI.3. Lucrarea Sfintei Biserici pentru desăvârșirea familiei	236
VI. 4. Principii morale folosite pentru educația tinerilor	243
VI.5. Familia – model de viață creștină	253
CONCLUZII.....	260
BIBLIOGRAFIE	272

CUVINTE CHEIE

FAMILIE, VIAȚA SOCIALĂ, VIAȚA MORALĂ, ANTICHITATE, DIVORȚ, SECULARIZARE, EDUCAȚIA ÎN FAMILIE, EDUCAȚIA COPIILOR, FEMEIA, FECIOARA.

INTRODUCERE

Omenirea nu poate fi concepută în afara familiei. Fie că vorbim despre primii oameni, sau despre civilizația actuală, familia este importantă nu doar ca celulă de bază a societății, ci și ca principalul resort ce contribuie la menținerea și perpetuarea acesteia. Simplu spus, omul nu se poate dezvolta plenar decât în cadrul familiei.

Dumnezeu alcătuind prima familie din Adam și Eva în paradis a imprimat în conștiința lor însușirea de a fi părtași cu El la înmulțirea neamului omenesc precum și de a ajunge la asemănarea cu El. Deci, scopul familiei este dublu: unul material pentru înmulțirea neamului omenesc și al doilea prin asigurarea condițiilor necesare vieții materiale și spirituale, de înaintare continuă spre desăvârșire și unirea cu Dumnezeu. Alcătuită din bărbat și femeie, familia este creația cea mai importantă a lui Dumnezeu, iar importanța ei este arătată de Dumnezeu Creatorul prin însăși actul creației, Adam și Eva fiind creați nu prin cuvânt ca toate celelalte creaturi ci efectiv din pământ și cu mâna Sa.

Familia este mediul cel mai potrivit pentru nașterea, creșterea și educarea copiilor, în acest sens ea este veriga cea mai importantă a societății, este o instituție a respectului, a demnității, a libertății interioare, a sensibilității și a dragostei. Siguranța, liniștea, afecțiunea, posibilitățile materiale și spirituale oferite de familie constituie atmosfera cea mai potrivită pentru creșterea și dezvoltarea spirituală a fiecărei persoane din familie. Copilul care se naște în familie se bucură și beneficiază de toată dragostea părinților lui, dar și apără moralitatea părinților prin bucuriile frumoase și sincere, precum și prin sentimentele de iubire și răspundere pe care le prilejuiește. Existența copiilor în familie determină o conduită morală și responsabilă din partea părinților. În familie se cultivă și se însușește disciplina, ordinea, sentimentul demnității și dreptății sociale, iubirea, respectul și ajutorarea aproapelui, altruismul și iubirea creștină. În familie omul nu este izolat, aceasta îi asigură rădăcini în trecut, sprijin în prezent și speranță și siguranță în viitor. Copiii întăresc dragostea dintre soți și dau speranță și încredere în viitorul familiei.

Starea familiei, așa cum este descrisă în Sfânta Scriptură și cum există astăzi în creștinism nu a fost la fel pe tot parcursul omenirii, aproape întreaga istorie de până acum a cunoscut familia ca pe o instituție în mâna bărbatului, menită să îndeplinească interesele și dorințele lui. Femeia era sclava bărbatului, era comparată cu un obiect de care se putea lipsi fără nici un motiv sau regret, era mijlocul prin care bărbatul își satisfăcea nevoile sale și îi asigura moștenitori care să-i ducă mai departe numele și averea sa. O astfel de familie în care femeia nu este apreciată și considerată egală cu bărbatul nu poate fi socotită normală, și în consecință o societate care se clădește pe astfel de familii este șubredă, nu va dura prea mult în istorie și nu se poate dezvolta atingând stadii prea avansate.

Familia a fost greu încercată de variate forme de infidelitate și imoralitate, ducând la alterarea și deformarea relațiilor dintre soți, la forme deviante și căderi de la frumusețea și valoarea ei. Amintim numai unele din aceste încercări: practicile păgâne ale poligamiei și infidelității, dreptul absolut de viață și de moarte al bărbatului asupra femeii și copiilor săi, care erau considerați în rând cu sclavii etc.

Chiar dacă Mântuitorul a sfințit și a instituit căsătoria ca taină, în zilele noastre se constată o promovare și o răspândire a imoralității sub diferite forme și cu interese și scopuri afectează multe familii sau persoane.

Capitolul I

Importanța familiei, în special a femeii, la popoarele din antichitate

I.1. Familia în antichitate. În decursul istoriei antice instituția căsătoriei a fost deturnată de la scopul și importanța dată ei de Dumnezeu, ajungându-se chiar la obiceiuri și practici împotriva firii umane care au fost transmise până în zilele noastre. „... Platon orânduiește căsătoria între bunurile din afară; ea asigură nemurirea neamului nostru, ... Democrit respinge căsătoria din pricină că aduce cu ea multe neplăceri și distracții, care te îndepărtează de la treburile de neapărată trebuință”¹.

I.2. Familia în Mesopotamia: babilonieni și asirieni. Din izvoarele și informațiile deținute (*Codul lui Hamurabi* 1792-1750 î.d.Hr., tăblițele de lut descoperite la Ninive, Assur, Babilon etc. din mileniul al 4-lea î.d.Hr., scrierile lui Berossus)² aflăm că la asiro-babilonieni, sclavia „era orânduirea politică și socială care făcea legea”, iar „familia” suporta consecințele acesteia din plin³, imoralitatea ajungând să fie prezentată și în miturile religioase.

Din *Codul lui Hamurabi* aflăm că, dacă un bărbat căsătorit avea copii atât cu soția legitimă cât și cu sclava, „dreptul la moștenire îl aveau doar primii”⁴, dacă soția nu avea copii, iar soțul dintr-o relație cu o prostituată dobânda copii, acesta era obligat să asigure hrană și întreținere acestora, fiind considerați urmașii lui și care aveau dreptul și la moștenire. În timpul vieții soției legitime, prostituata nu avea voie să locuiască cu bărbatul sub același acoperiș⁵. Dacă bărbatul își părăsea soția sau domiciliul fără știrea ei, conform Codului lui Hammurabi, aceasta nu mai era obligată să

¹ Clement Alexandrinul, *Scrieri, partea a II-a, Stromatele*, II, 138, 2-6, traducere de D. Fecioru, în P.S.B., 5, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1982, p. 182.

² Pr. Conf. Dr. Alexandru Stan, Prof. Dr. Remus Rus, *Istoria religiilor*, manual pentru Seminariile teologice, tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991, p. 62.

³ Pr. A. Negoită, *Ideile umanitare ale creștinismului*, în „S.T.”, III, (1951), nr. 5-6, pp. 336-337.

⁴ Diac. Prof. Dr. Em. Cornișescu, *Descoperiri arheologice din Egipt, Asia, Babilonia, Siria, Asia Mică, Fenicia, și Arabia care au legătură cu datele din Vechiul Testament*, în „S.T.”, XXXVI (1984), nr. 7-8, p. 561.

⁵ *Ibidem*.

viețuiescă împreună cu soțul ei (par. 136)⁶. La asiro-babilonieni, „zeii cu moravurile și slăbiciunile omenești îi îndepărtau deci, pe bărbat și pe femeie de la adevărata moralitate a unirii celor doi prin actul căsătoriei. Femeia fiind considerată sclava bărbatului, relația conjugală era, așadar, atinsă în însăși ontologia ei naturală, stabilită de Dumnezeu încă de la creația omului”⁷. Din informațiile lui Herodot aflăm că fecioarele erau obligate să se prostitueze în *dumbrava sfântă* ca Iștar-Bilitei, iar câștigul realizat în urma acestor practici să fie adus la templu⁸. Femeia era considerată ca un obiect sau ființă oarecare folosită pentru nașterea de copii în vederea asigurării de urmași în familie. Chiar dacă în unele cazuri mai avea unele drepturi în fața justiției, ea rămânea supusă bărbatului ei care îi era stăpân.

I.3. Familia la egipteni. Situația femeii în Egipt era foarte bună, în comparație cu alte popoare, soția era stimată, nașterea copiilor era considerată o binecuvântare divină, iar lipsa copiilor era o mare nenorocire deoarece nu avea cine să îndeplinească ritualurile cu privire la morți. Doar faraonii aveau dreptul la mai multe soții, oamenii de rând respectau monogamia căsătoriei. Exista în Egipt, după spusele lui Herodot, o ordine morală: „Regele respectă pe zei, oamenii liberi îl respectă pe rege, sclavii îi respectă pe stăpânii lor, tinerii îi respectă pe bătrâni”⁹. Și totuși „femeia (soția!) nu era liberă! Deși la vechii egipteni familia era constituită pe principii sănătoase pentru acele timpuri, totuși, într-o lume în care femeia era vândută și cumpărată ca sclav, iubirea dintre bărbat și femeie, respectiv dintre soț și soție, era viciată, iar situația soției-sclav e departe de starea soției creștine, aflate sub legea harului Domnului Hristos”¹⁰.

I.4. Familia la popoarele celtice. Căsătoria era un simplu act contractual care se baza pe libertatea soților de a trăi împreună sau a divorța, nu se baza pe vreo ceremonie religioasă, ci era marcată doar de un ospăț. Desfacerea căsătoriei se putea face de comun acord sau dacă soțul sau soția aveau motive în acest sens: jigniri grave sau adulter. „Poligamia era admisă; sau mai precis: concubinajul era recunoscut oficial. Orice bărbat, căsătorit sau nu, putea avea o concubină – sau chiar mai multe. Concubina nu era deloc rău privită sau disprețuită de societate, iar poziția ei în familie, drepturile ei formau obiceiul unei legiferări cutumiare amănunțite”¹¹.

„Poziția socială și juridică a femeii celte, de egalitate cu bărbatul, lua și alte forme, neobișnuite la alte popoare din epoca respectivă. Astfel, căsătorite sau nu, femeile aveau acces la diferite funcții: unele dintre ele erau profete, altele aveau un rol în educația tinerilor. În nordul Britaniei, îndeosebi în regiunea picților, exista și o categorie de femei războinice, un fel de

⁶ Apud R. Geiger, *Die Stellung der geschiedenen Frau in der Umwelt des Newen Testamentes*, în „Die Frau im Urchristentum”, Edit. Herder, Freiburg-Basel-Wien, f.a. p. 135.

⁷ Pr. Leon Dură, *Familia în lumina Noului Testament*, (Teză de doctorat), în „S.T.”, seria a II-a, anul LV (2003), nr. 1-2, ianuarie-iunie, p. 94.

⁸ Cf. Irineu Mihălcescu, *Istoria religiilor lumii*, Edit. Cugetarea, f.a. p. 275.

⁹ Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, Edit. I.B.M., București, 1982, p. 105.

¹⁰ Pr. Leon Dură, *Familia în lumina Noului Testament*, ... p. 97.

¹¹ Cf. Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, 2, Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, p. 32.

amazoane care îi inițiau pe tineri într-ale războiului. Mai târziu, femeia celtă va fi admisă în biserica creștină și în cadrul unor forme ale cultului religios. În sec I e.n. triburile celților brigânți din Britania aveau în fruntea lor o regină, Cartimandua. Iar legile galilor rezervau reginei o treime din prada de război și o jumătate din totalul amenzilor penale aplicate supușilor ei”¹².

I.5. Familia în Roma Antică. Pe parcursul întregii existențe a Imperiului roman nu a existat o egalitate între soți¹³ femeia era în perioada de început a Imperiului Roman mijlocul de satisfacere a plăcerilor bărbatului și de perpetuare a familiei sale fiind sub autoritatea incontestabilă a soțului ei în calitate de „pater familias”. Prin căsătorie, femeia trecea în stăpânirea și proprietatea bărbatului ei¹⁴, care se putea despărți de ea sub simpla acuzație de „perversitatem morum”¹⁵. Prin actul căsătoriei care includea și dreptul bărbatului de „manus” (dreptul de proprietate asupra femeii și asupra tuturor lucrurilor ei, inclusiv a copiilor), acesta avea putere de viață și de moarte „jus vitae nescisque” asupra ei. Acest drept, însă, cu timpul a dispărut, astfel în sec. II î. d. Hr. Cicero spune că „femeia avea bunuri proprii de care dispunea după bunul ei plac”¹⁶. În familia romană, ca de altfel și la alte popoare antice, accentul se punea pe autoritatea aproape nelimitată a bărbatului asupra femeii și copiilor, pe asigurarea de urmași pe linie bărbătească în familie și pe averea materială necesară întreținerii membrilor ei. De aceea prin căsătorie femeia era obligată să-și aducă partea ei de întreținere care intra în proprietatea soțului, iar în cazul unui divorț aceasta își lua partea ei cu care venise în familia soțului.

Începând cu sec. I î.d.Hr. Educația copiilor bazată pe frică și teroare a fost înlocuită cu cea bazată pe afectivitate, blândețe și iubire părintească, consecințele apărând imediat; copiii devenind neascultători, ușuratici și cheltuitori. Schimbări similare s-au produs și în viața și starea socială a femeii, aceasta emancipându-se și afirmându-se tot mai mult ca o persoană de sine stătătoare ajungând să se ridice la nivelul pe care-l deținea „pater familias” la început. Ea se bucura, de asemenea, de întreaga încredere a soțului, putând ieși singură pentru a face vizite sau pentru cumpărături, iar seara îl însoțea adeseori la reuniuni familiale sau chiar la ospete.

„Nu mic a fost numărul acelor femei care înțelegând greșit libertatea și demnitatea, au început să se servească de ele ca de pretexte pentru a duce o viață de femei emancipate în sensul peiorativ al acestui termen, transformând libertatea în libertinaj. Multe din femeile timpului se eschivau de la îndatoririle maternității pentru simplul motiv că aceasta le-ar fi pricinuit neajunsuri nu numai în micile ocupații zilnice, dar mai ales le-ar fi obligat să trăiască legate de căminul familial,

¹² *Ibidem*, p. 39.

¹³ Paul Evdochimov, *Femeia și mântuirea lumii*, Edit. Cristiana, București, 1995, p. 175.

¹⁴ R. Geiger, *Die Stellung der geschiedenen Frau in der Umwelt des Newen Testamentes*, în „*Die Frau im Urchristentum*”, Edit. Herder, Freiburg-Basel-Wien, f.a. 137-138.

¹⁵ Suetonius, apud R. Geiger, *op. cit.*, p. 143.

¹⁶ Cicero, *Rhetorica ad Herennium*, II, 1, 41, 106, apud Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, Editura Științifică, București, 1965, p. 268.

împiedicându-le să-și înfiripe o viață mai ușoară și mai plăcută în afară de el, fie pângărindu-l, fie părăsindu-l cu totul fără nici o umbră a vreunui sentiment de rușine”¹⁷.

I.6. Familia în Grecia antică. Căsătoria era o instituție întemeiată nu pe dragoste ci pe interesul de a procrea și a asigura continuitatea familiei. În general familiile grecilor aveau doi copii și erau preferați băieții pentru că ajutau pe tați la treburile gospodărești și asigurau continuarea cultului familial al strămoșilor. Existau, însă și abateri de la această normă cum erau actele incestuoase între frate și soră care erau considerate ca cele mai oribile fapte și determinau teribila pedeapsă a zeilor, în schimb căsătoria între frați vitregi era acceptată, la fel și între veri sau unchi și nepoată¹⁸.

Situația socială a femeii nu era la fel de bună pe tot cuprinsul teritoriilor locuite de greci. În statul Spartan femeile nu aveau nici un drept politic dar erau tratate cu demnitate și respect de soții lor. Ele puteau participa la procesiuni și sărbători îmbrăcate foarte îndrăzneț, iar la exercițiile sportive fetele apăreau în public alături de băieți. La Atena situația femeii era cu totul diferită. După mărturiile lui Xenon femeia trebuia „să vadă cât mai puțin, să audă cât mai puțin și să pună cât mai puține întrebări. Să aibă grijă de casă și să dea ascultare soțului ei” iar Sofocle afirmă prin personajul său Ajax că „Podoaba de preț a femeii e să tacă” și că „Viața unui bărbat valorează mai mult decât viața a o mie de femei”¹⁹.

Despre originea femeii Hesiod spune: „În ce-i privește pe oameni, Zeus le-a trimis femeia, această «frumoasă calamitate» (Th. 585), sub forma Pandorei, «darul tuturor zeilor» (Munci, 81 sq.). «Capcană adâncă și fără ieșire sortită oamenilor», ...«căci din ea a purces spița, seminția blestemată a femeilor, osândă teribilă instalată în mijlocul muritorilor» (Th. 592 sq.)”²⁰.

Demostene surprinde soarta femeii din vremea respectivă prin următoarele cuvinte: „Avem curtezane pentru voluptățile sufletului; femeile publice pentru îndestularea simțurilor și femeile legitime pentru a ne da copii și a păzi casele”²¹.

Educația copiilor era total diferită în cele două state ale Greciei antice: Atena și Sparta. „În statul spartan copilul aparținea familiei numai până la vârsta de șapte ani; după care, un spartan era total la dispoziția statului – până la vârsta de 60 de ani! Educația spartană consta în exerciții fizice dure și antrenament militar, urmărindu-se să i se formeze copilului sau tânărului un desăvârșit spirit de disciplină, de supunere oarbă, precum și capacitatea de a suporta cele mai absurde privațiuni și mizerii fizice: umblând desculți și cu capul ras, antrenându-se complet goi, mâncând mizerabil și insuficient, dormind pe o saltea de trestie și adeseori fiind biciuiți numai pentru a se deprinde să

¹⁷ Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, Editura Științifică, București, 1965, p.275.

¹⁸ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p.590.

¹⁹ *Ibidem*, p. 591.

²⁰ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, ediția a II-a, traducere și postfață de Cezar Baltag, Edit. Științifică, București, 1991, p. 254.

²¹ Pr. Gh. Perva, *Taina iubirii*, Edit. Cristiana, București, 1987, p. 319.

suporte durerea. În rest – o instrucție intelectuală absolut minimă (și de care foarte probabil că nu toți copiii beneficiau); scris-citit, eventual câteva noțiuni elementare de aritmetică și de muzică militară. Viața permanentă de cazarmă ducea la practica curentă și în mod deschis a pederastiei.

Fetele primeau și ele o instrucție militară: alergări, marșuri, luptă, aruncarea discului și a sulitei”²². În statul atenian accentul se punea pe educația fizică dar și pe cea intelectuală. Primele lecții de educație copiii le primeau până la vârsta de șapte ani în familie unde mama ajutată de sclavele casei se îngrijeau de creșterea lor. Până la vârsta de 18 ani tatăl avea datoria să se ocupe de copii. La Atena, dar nu și în alte orașe grecești, statul avea obligația civică de a se îngriji de educația copiilor, care la vârsta de 7 ani începeau școala. Cei ce dispuneau de mijloace materiale puteau continua educația intelectuală în școlile sofistilor și ale retorilor, adevărate instituții de învățământ superior care-i pregăteau pe cursanți în arta elocinței, pentru politică sau pentru activitatea din tribunale. Toate aceste forme oficiale de învățământ erau disponibile numai pentru băieți, educația fetelor se făcea numai în familie limitându-se la treburile gospodărești. La vechii greci, existența familiei în general și a femeii în special a rămas tributară sistemului politico-religios existent, respectiv sclavagism și politeism, în care femeia era supusă bărbatului care o cumpăra și devenea stăpânul ei.

1.7. Familia în islamism. Mahomed nu a adus prea multe inovații în structura și mentalitatea supușilor săi cu privire la familie, față de triburile arabe din timpul său. El a menținut poligamia și a întărit puterea abuzivă a bărbatului față de soție și copiii săi, de aceea poligamia islamică a slăbit moralitatea familiei ducând la degenerarea psihică și intelectuală a femeii musulmane²³. Totuși a pus și unele bariere menite să stopeze unele abuzuri îngăduind musulmanilor să nu aibă mai mult de patru femei față de numărul nelimitat de femei pe care-l puteau avea până atunci. „Dacă vă temeți că veți fi nedrepti către cei orfani atunci luați ca soții, dacă vă pare bine, dintre muieri două, trei sau patru, și dacă vă temeți că nu veți fi cu dreptate, atunci luați numai una sau pe aceea ce stăpânește dreapta voastră (sclave). Așa vă va fi mai ușor să nu greșiți”²⁴ (IV, 3).

Coranul mai prevede ca musulmanul pe lângă femeile libere pe care le poate lua ca soții mai poate să-și ia drept concubine dintre sclave câte poate întreține onorabil cu posibilitățile lui materiale, cel ce nu-și permite din punct de vedere material să-și ia de soție o femeie liberă poate să-și ia o sclavă sau o prizonieră de război (IV, 29). Oricât ar încerca unii să apere poligamia, nu pot fi trecute cu vederea neajunsurile fizice și sufletești suferite de femeile musulmane din cauza acestei triste moșteniri și practici a căror origine se pierde în negura vremurilor. Poligamia a dus femeii musulmane numai dispreț, umilință și suferință, bărbatului i-a întunecat concepția despre om iar pentru societate a fost o piedică în calea progresului. De aceea, cu dreptate se poate afirma că

²² Ovidiu Drimba, *op. cit.* vol. 1, pp. 586-587.

²³ J.-L. De Lanessan, *La morale des religions*, Paris, 1905, pp. 502 și 540.

²⁴ *Coranul*, traducere din arabă de Dr. Silvestru Octavian Isopescul, Ed. Cartier, 1997, p. 90.

civilizațiile poligame n-au atins nivelul civilizațiilor monogame și n-au dovedit niciodată aceeași vitalitate²⁵.

Influența dăunătoare pe care religia islamică a exercitat-o asupra situației femeii în societatea islamică se datorește și ideii că femeia este o ființă necurată. Mai ales femeile logodite și cele bătrâne sunt considerate în islamism ca periculoase, aducând nenorociri prin privirea lor rea. Această idee este unul din motivele pentru care femeia musulmană trăiește mai mult închisă în casă, iar atunci când iese afară își acoperă fața cu un voal”²⁶.

Căsătoria musulmană nu produce nici o comuniune de bunuri între soți, femeia își păstrează dreptul de a dispune după cum voiește de bunurile ei. Există și alte dispoziții prin care soții au dreptul să se moștenească unul pe altul. Potrivit acestui drept femeia a fost considerată ca un bun care se moștenește, iar sub influența legii leviratului din credința mozaică, după moartea soțului soția trecea în patrimoniul sau averea urmașilor legitimi la moștenire ai soțului decedat, împreună cu averea ei. În aceste situații, din cauza abuzurilor ce aveau loc, Coranul prevede ca și văduva să-și dea acordul pentru aceasta: „O, voi, cei ce credeți, nu vă ieste iertat să moșteniți muieri împotriva voiei lor, nici nu le opriți să se căsătorească cu alții ca să le luați o parte din ceea ce le-ați dat (ca zestre) (IV, 23).

Era obligatoriu consimțământul femeii deoarece se obișnuia ca femeile văduve să fie ținute închise în casă până mureau ca apoi să le fie moștenită averea, sau erau supuse unor tratamente aspre și determinate să-și ceară singure repudierea contra unor sume de bani. Dacă în Coran este stipulat că femeile pot fi legate în cămări și bătute (IV, 38) ne putem da seama de situația deplorabilă a femeii în familia islamică.

Capitolul II

Familia în lumina Sfintei Scripturi

II.1. Familia în paradis. Din faptul că Dumnezeu a creat bărbat și femeie desprindem două învățături:

- Dumnezeu l-a creat pe om sociabil, destinându-l pentru socializare și comuniune, existența lor singuratică ar fi fost un nonsens, pentru că în această stare nu ar fi putut să-și îndeplinească scopul;

- Dumnezeu, hotărând să-i facă ajutor pe măsură, adică femeie, pe care a luat-o chiar din trupul său, a instaurat monogamia. Facerea Evei, prima femeie, din coasta lui Adam în viziunea divină, vrea să arate că cele două ființe omenești care au aceeași origine, formează un întreg

²⁵ Emiule Calot, *Civilisation et civilisations, Recherches d'une philosophie de la culture*, Paris, 1954, pp. 76-77.

²⁶ Pr. Magistrand Dumitru Soare, *Situația femeii în islamism și creștinism*, în „Studii Teologice”, seria II-a, anul IX (1957), nr. 3-4, martie-aprilie, p. 247.

indiscutabil, până la contopire. Starea primei familii în rai era o stare de nevinovăție și nerăutate, de fericire înfrumusețată de Duhul Sfânt, luminată de sfințenia și apropierea de Dumnezeu.

Dumnezeu întărește și consfințește legătura dintre bărbat și femeie, poruncindu-le: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți!” (Facere I, 28). „Astfel, după ce Dumnezeu a creat omul după «chipul Său», împodobindu-l cu rațiune, voință și sentiment, instituie marea taină a căsătoriei și pune bazele primei familii, modelul familiei viitoare și leagănul neamului omenesc”²⁷.

Prima familie alcătuită din Adam și Eva, în paradis era o familie spirituală, o familie tainică, membrii ei nu aveau nici o legătură de rudenie, ei lucrau și comunicau ca un întreg, se sincronizau, erau complementari unul celuilalt, erau în directă legătură cu Ziditorul lor.

II.2. Familia în Vechiul Testament. După căderea în păcat nu s-a schimbat numai viața spirituală a oamenilor ci și viața socială, aceasta desfășurându-se în câmpiile din afara raiului, iar drumul spre starea anterioară fiind păzit de „heruvimi și sabie de flacără vâlvăitoare” (Facere III, 24). Starea femeii s-a înrăutățit din mai multe puncte de vedere: social (atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni), moral (voi înmulți mereu necazurile tale) și fizic (în dureri vei naște copii). Întreaga familie va suferi, inclusiv Adam: „... blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba câmpului! În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce” (Facerea III, 17-19). Peste toată această stare de suferință s-a așternut moartea fizică și spirituală pentru că plata păcatului neascultării de Dumnezeu este moartea.²⁸

Căsătoria la poporul evreu nu avea caracter religios, de taină, cum va avea în creștinism unde iubirea va deveni „plinătatea și integritatea vieții creștine”²⁹, ea se desfășura într-un cadru solemn de bucurie, de respect pentru părinți și nu se înfăptuia fără binecuvântarea părinților celor doi miri.

Însușirile familiei erau indisolubilitatea și monogamia, iar desfrânarea sau poligamia în Vechiul Testament erau asemănată cu abaterea de la slujirea Domnului și cu închinarea la idoli, peste astfel de familii venea pedeapsa lui Dumnezeu pentru ruperea legăturii sfinte a căsătoriei (Oseea, I, 2-6). Familia era caracterizată de curățenie și sfințenie și avea datoria educativă, religioasă și cultică.

Starea femeii la poporul evreu se degradase în asemenea măsură încât era considerată „...în stare de robie față de bărbatul care o cumpăra, ca la păgâni, sau semisclavă, ca la evrei, unde viitorul soț o lua dând multe daruri părinților și rudelor tinerei (Facere XXIV, 1- 61); XXIX, 1-30).

²⁷ Pr. Conf. Dr. Leon Arion, *Familia în Sfânta Scriptură*, în B.O.R., anul CXIII, (1995), Nr. 1-6, ianuarie-iunie, p. 223.

²⁸ *Epistola către Diognet*, cap. XII, 2, trad. de D. Fecioru, în P.S.B. 1, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1979, p. 345.

²⁹ Prof. Dr. Nicolae Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pământești*, în „Ortodoxia”, anul IV, (1952), nr. 2, p. 256.

În ambele cazuri ... căsătoria nu mai era o consimțire liberă între tinerii căsătoriți, de aceea, soțiile cumpărate numeau pe bărbații lor: «domnul și stăpânul meu» (Facere XVIII, 21; I Petru III, 6)³⁰.

Poporul evreu a practicat divorțul care era de fapt o abandonare după bunul plac a soției pentru simplul motiv că aceasta „nu aflase bunăvoință în ochii lui” (ai soțului ei), sau pentru simplul motiv „că găsisese la ea ceva neplăcut”. Acesteia „i se dădea la mână o carte de despărțire” și era „slobozită din casa lui” (Deuteronom XXIV, 1), singurul ei drept era să se poată recăsători cu alt bărbat, în baza acestei cărți de despărțire. Se cunosc destule cazuri la poporul evreu când a fost practică poligamia, totuși „față de celelalte popoare din antichitate, la poporul evreu starea socială a femeii, cu toate că nu era egală cu bărbatul, era cu mult superioară în această privință. Ea se numea stăpâna «Baala (h)» ca și soțul său «Baal», deoarece sub autoritatea sa erau sclavele. Se bucura ca și bărbatul său de aceeași cinstită din partea copiilor (Ieșire XX, 12), era elogiată pentru calitățile sale (Pilde XII, 41; XIV, 1) și avea dreptul la averea moștenită de la părinții săi. În caz că era dezonorată, Legea pedepsea cu uciderea cu pietre pe cel ce săvârșea acest act (Deuteronom XXII, 25), sau cu plata a 50 sicli de argint tatălui său, iar făptașul fiind obligat să o ia de soție și niciodată să nu dea divorț de ea (Deuteronom XXII, 19)”³¹.

II.3. Familia în lumina Noului Testament. Prin patimile și jertfa Sa, Mântuitorul Hristos, „al doilea Adam” a restaurat chipul lui Dumnezeu în om și „a regenerat firea spre înnoirea vieții”³² iar prin înnoirea vieții, Mântuitorul a dat un nou sens și familiei instituite de Dumnezeu în paradis.

Sfințirea familiei și ridicarea ei la gradul de Sfântă Taină a făcut-o Mântuitorul prin participarea Sa la nunta din Cana Galileii (Ioan II, 1-11) unde, după cuvântul Fericitului Augustin „Hristos a întărit la Cana ceea ce a instituit în rai”³³ fiindcă „nici păcatul de la început, nici potopul n-au stricat sfințenia căsătoriei”³⁴. Cu această ocazie familia și legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie sunt înălțate din ordinea naturii în ordinea harului. În acest sens căsătoria este înțeleasă și practică ca unirea liberă și tainică a unui bărbat cu o femeie, peste care, în Biserică, se revărsa harul lui Hristos în vederea împlinirii scopului dat lor de Dumnezeu încă de la creație.

Unitatea celor doi parteneri ai căsniciei este bazată pe „faptul că Dumnezeu a făcut pe om ca bărbat și femeie și deci cel ce se unește cu o femeie se completează atât de total cu ea, încât alcătuiesc o unitate. Bărbatul a devenit omul întreg prin această femeie și viceversa, fiecare devine

³⁰ Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, Edit. I.B.M., București, 1955, p. 86.

³¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Diac. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *op. cit.*, p. 130.

³² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Homelies sur l'épître aux Ephésiens. Homelie XX, 3*, în *Oeuvres complètes de Saint Jean Chrysostome*, trad. par l'Abbe J. Bareille, tom., XVIII, Paris, 1872, p. 385.

³³ Paul Evdochimov, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962, p. 175.

³⁴ *Ibidem*, p. 175.

omul întreg în unire cu celălalt”³⁵, această unire nu este formală sau de „conveniență” ci este o unire spirituală, „simbiotică”³⁶ pentru că nu mai sunt doi, ci un trup în Hristos.

În Noul Testament, unirea dintre bărbat și femeie este definită cu multă înțelepciune de către Sfântul Apostol Pavel prin cuvintele: „Taina aceasta mare este; iar eu zic: în Hristos și în Biserică” (Efeseni V, 3) deoarece unirea aceasta între bărbat și femeie are ca argument și model iubirea dintre Hristos și Biserica Sa (Efeseni V, 25). Căsătoria creștină se deosebește de toate celelalte căsătorii prin natura ei monogamică și prin sfințenia ei și a celor doi soți pentru că trupul fiecăruia este templu al Duhului Sfânt. La baza Tainei Căsătoriei stă credința în Hristos, egalitatea, încrederea și iubirea dintre cei doi soți.

Se poate observa foarte ușor din cele expuse că dacă la popoarele păgâne căsătoria sau unirea dintre soți se baza pe posibilitățile materiale și avea ca scop nașterea de copii și perpetuarea neamului omenesc, în creștinism, Mântuitorul Iisus Hristos a pus la temelia căsătoriei dragostea iar ca scop final al acesteia pe lângă nașterea de prunci, mântuirea membrilor ei. El restaurează caracterul religios și spiritual al căsătoriei, prin harul Duhului Sfânt purifică, sfințește și înobilează iubirea conjugală dând un nou sens vieții de familie. Căsătoria este mediul potrivit pentru dobândirea mântuirii, chiar dacă cei doi vor avea de luptat împotriva multor greutăți și ispite, toate aceste lupte se vor transforma în virtuți cu ajutorul cărora vor înainta spre unirea cu Dumnezeu, spre îndumnezeirea lor. Scopul căsătoriei este nașterea de copii, ferirea de desfrâu și în final dobândirea mântuirii. Pentru cei ce nu pot păstra fecioria, căsătoria este „leac ucigător pentru desfrânare.”³⁷

Dacă în societățile păgâne bărbatul era despotul familiei³⁸, el dispunea după bunul plac atât de viața familiei cât și de bunurile materiale, fiind stăpânul absolut, în familia creștină, Mântuitorul a adus egalitatea dintre soți în fața lui Dumnezeu, singurul stăpân al familiei, iar unirea dintre soți se face pe consimțământul lor liber și conștient ca parteneri cu drepturi și datorii egale. În societățile păgâne femeia nu avea dreptul la ritualurile sacre ca și soțul ei, în Noul Testament femeia este chemată la mântuire și la aceeași viață a harului, prin Taina cununiei, ca și bărbatul ei, având aceleași drepturi și datorii unul față de celălalt și față de copiii lor.

Creștinismul a revoluționat gândirea și atitudinea lumii față de femei, „privește deci pe femeie, ca și pe bărbat, într-o dublă perspectivă: a vieții pământești și a vieții cerești. Așa se explică și faptul că religia creștină are, în rândurile femeilor, cei mai devotați adepți, în timp ce în islamism femeile rămân, în toate privințele, pe un plan cu totul secundar”³⁹.

³⁵ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, carte tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003, pp. 191-192

³⁶ Pr. Conf. Dr. Leon Arion, *op. cit.*, p. 235.

³⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze maritale: omilii la căsătorie*, trad. din limba greacă veche de Pr. Marcel Hanceș, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2006, p. 9.

³⁸ cf. Fustel de Coulange, *La cite antique*, Paris, 1927, pp. 90-100.

³⁹ Pr. Magistrand Dumitru Soare, *op. cit.*, p. 261.

În Noul Testament cât și în perioada creștinismului primar, instituția familiei a primit alte coordonate și perspective pe care Biserica le-a cultivat, le-a prețuit și le-a transmis mai departe generațiilor de creștini odată cu pedeapsa anatematizării pentru cei ce îndrăznesc să defaime căsătoria⁴⁰. Avortul a fost considerat de Biserică drept ucidere și pedepsit ca atare⁴¹, adulterul a fost socotit moarte morală⁴² și la fel cu moartea fizică motiv pentru desfacerea căsătoriei⁴³.

Spiritul dreptății și dragostei creștine a pătruns în conștiințele multor popoare determinând mari schimbări și atitudini față de familie și de femeie. Astfel legislația romană a cunoscut profunde modificări cu privire la familie: a admis căsătoria între persoane de clase sociale diferite, a desființat oficial concubinajul, a asigurat dreptul femeii la moștenire, a desființat tutela asupra femeii⁴⁴. Prin creștinism, singurul loc unde femeia își câștigase demnitatea de persoană liberă și apreciată, lumea a văzut începutul unei noi ere⁴⁵.

Desfacerea căsătoriei. Porunca Mântuitorului cu privire la despărțire este clară: „Ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Marcu X, 9). Fariseii atunci L-au întrebat pe Mântuitorul: „Pentru ce, dar, Moise a poruncit să-i dea carte de despărțire și s-o lase?” (Matei XIX, 7) la care Mântuitorul le-a răspuns că „pentru învârtoșarea inimii voastre” le-a făcut Dumnezeu această concesie și derogare „dar dintru început nu a fost așa” (Matei XIX, 8). Despre păcatul desfrânării, ca singurul motiv de despărțire, Mântuitorul avertizează ca: „Iar Eu vă zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter; și cine s-a înșurat cu cea lăsată săvârșește adulter” (Matei XIX, 9), „Iar femeia de-și va lăsa bărbatul și se va mărita cu altul, săvârșește adulter” (Marcu, X, 12).

Femeia în Noul Testament. Înțelepciunea și dreptatea divină a rânduit ca femeia să fie ridicată, în creștinism, la o cinste și apreciere deosebită, de care nu se mai bucurase până atunci, prin învrednicirea Fecioarei Maria de a se face Maica lui Dumnezeu-Omul Iisus Hristos. Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu născându-Se din Fecioara Maria a șters pentru totdeauna sentimentul disprețului și al infamiei pe care lumea veche îl avea față de femeie și a ridicat-o la cea mai înaltă treaptă a demnității morale. În instituția familiei, femeia se bucură de o deosebită cinste și demnitate, de iubirea și respectul bărbatului, care „va lăsa pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup” (Matei XIX, 5). Căsătoria creștină nu este un simplu contract sau promisiune ca la alte credințe sau religii, ci e o taină, un legământ sfânt care este încheiat cu

⁴⁰ Can. 1 și 14 al sin. III local, Cangra, apud N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în lb. română de Nicolae Popovici și Uroă Kovincici, vol. II, partea I, Arad, 1934, pp. 40, 47.

⁴¹ Can. 91 al Sin. VI ec., apud *ibidem*, vol. I, partea II, Arad, 1931, p. 472.

⁴² Can. 48 apostolic, apud *ibidem*, vol. I, partea I, Arad, 1930, pp. 261-262.

⁴³ Can. 9 al Sf. Vasile cel Mare la *ibidem*, vol. II, partea a II-a, Arad 1936, pp. 60-65.

⁴⁴ Iorgu Ivan, *Biserica și instituția căsătoriei*, în „Studii Teologice”, anul VIII (1940), vol II, p. 127; Idem, *Biserica creștină sprijină și binecuvintează orice acțiune menită să întărească familia*, în „Studii Teologice”, seria II, an V(1953), nr. 7-8, iulie-august, pp 513-525.

⁴⁵ A. Baudrillart, *Moeurs paiennes, moeurs chretiennes, Premiere serie: La famille dans l'antiquite paienne et aux premiers siècle du christianisme*, Paris, 1929, p. 79.

binecuvântarea Bisericii și sfințit prin puterea Duhului Sfânt⁴⁶. Mântuitorul a schimbat cu desăvârșire atitudinea față de femeie, a adus o nouă concepție înaltă, înnoitoare, luminoasă și ireversibilă față de femeie.

II.4. Familia creștină în gândirea Sfinților Părinți. Învățătura Sfinților Părinți despre familia creștină este în perfectă armonie cu cea a Mântuitorului care se bazează pe iubire, libertate și egalitate între soți. Referitor la textul de la (Galateni III, 28) despre supunerea femeii față de bărbat, nu este vorba de două realități care se exclud reciproc, ci de unele complementare care se întregesc una pe cealaltă. Astfel soții sunt egali din punct de vedere ontologic și soteriologic, între ei nu există o subordonare, bărbatul fiind doar primul între egali. Acest primat nu e unul discriminator, despot, ci unul practic al organizării și responsabilității precum și unul al iubirii jertfelnice după modelul lui Hristos.

Supunerea femeii față de bărbat nu este în creștinism o subjugare absolută față de un tiran, cum am văzut că se întâmplă în alte religii, ci este o supunere din dragoste, o supunere care nu umilește, ci cinstește pe ambii soți. După comparația pe care o face Sfântul Apostol Pavel, soțul și soția alcătuiesc o ființă completă, bărbatul fiind capul, iar femeia trupul acestei ființe. Deci, după cum nici capul fără trup nu are vreo valoare și nici trupul fără cap, tot așa cei doi soți nu-și pot realiza menirea lor pe acest pământ decât împreună într-o conlucrare iubitoare și armonioasă.

Femeii nu i se cere decât o supunere cuviincioasă „ca Domnului”, teama ce i se recomandă față de bărbat (Efeseni V, 33) nu este o teamă obișnuită ca aceea pe care o cunoaște în chipul cel mai nefericit, ci este fruct al dragostei reciproce dintre soți, după cum și teama față de Dumnezeu nu este altceva decât un efect al dragostei noastre față de el. Între bărbat și femeie nu poate fi vorba de prerogative speciale în favoarea unuia sau altuia deoarece „nici bărbatul nu se poate naște fără femeie, nici femeia fără bărbat. Ci precum femeia este din bărbat, tot așa bărbatul este prin femeie. Toate sunt însă de la Dumnezeu (I Corinteni XI, 11-12).

Căsătoria stabilită de Dumnezeu chiar de la creare este temelia societății. Iubirea aceasta are ca model iubirea lui Dumnezeu pentru omenire care a trimis pe Fiul Său din iubire și S-a jertfit pe Sine pentru mântuirea ei. Din această alăturare rezultă și datoria soților de a face parte din Biserică pentru bunul trai în căsnicia lor⁴⁷. Despre căsătorie ca taină și pentru familie ca „biserică familială”, vorbește clar Sfântul Apostol Pavel, care compară raporturile dintre soți, cu raporturile dintre Hristos și Biserică. Hristos este icoana bărbatului, Biserica este icoana femeii. Hristos părăsește din iubire cerul pentru Biserică; așa bărbatul părăsește și el totul primind în inimă pe femeia sa și iubind-o ca pe sine însuși.

⁴⁶ Iorgu Ivan, *Biserica și instituția căsătoriei*, în „S.T.”, anul VIII (1940), p. 127.

⁴⁷ Pr. Popescu Mălăiești, *Explicarea Epistolei către Efeseni*, în *B.O.R.* seria a II-a, anul 43, nr. 9 (539), sept. 1925, p. 529.

Pentru Sfântul Apostol Pavel căsătoria este o instituție de origine divină, căci „precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul prin femeie și toate sunt de la Dumnezeu” (I Corinteni XI, 12). Principiul pe care Sfinții Apostoli îl așează la baza unirii dintre soți este același care stă la baza unirii dintre Hristos și Biserică, Iubirea.

În ceea ce privește morala căsătoriei pe lângă iubirea și stima reciprocă Sfinții Apostoli accentuează necesitatea onestității conjugale făgăduită în fața Sfântului Altar în virtutea apartenenței depline unul altuia, căci prin căsătorie ”Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său ci femeia (I Corinteni VII, 4), Sfântul Apostol Pavel îndeamnă pe creștini să se ferească de păcatul desfrâului indiferent de forma sa și să rupă orice legătură cu desfrânați (I Corinteni V, 1-5; 9,11).

Nașterea de prunci este o datorie a familiei și se realizează prin împreună lucrarea omului cu Dumnezeu, omul participă la lucrarea creatoare a lui Dumnezeu. Respingând această responsabilitate a procreării, omul respinge asemenea sa cu Dumnezeu, respinge pe Creatorul Său și prin aceasta alterează propria sa umanitate. O altă îndatorire a părinților este aceea de a educa de timpuriu pe copii lor întru învățătura și înțelepciunea Domnului (Efeseni VI, 4).

II.6. Familia în Evul Mediu. Chiar dacă învățătura și principiile creștine de egalitate și dragoste erau cunoscute în Evul Mediu, tatăl, încă „avea deplina autoritate (*mundium*) asupra familiei: un capitular al lui Carol cel Pleșuv din 864 îi dădea dreptul să-și reducă fiul în starea de sclavie, sau să-l oblige să devină călugăr. Dar *mundium* înceta în momentul când fiul era apt de a purta arme; în schimb femeia, tocmai fiindcă era considerată inaptă de acțiuni războinice, rămânea toată viața sub autoritatea tatălui său sau a soțului. Patrimoniul familiei nu era la discreția tatălui; el nu putea dispune de bunurile familiei fără consimțământul copiilor (după cum stabilea un capitular din 818). Normele de succesiune tindeau să-i favorizeze pe fiii care rămăseseră să lucreze alături de tatăl lor, față de fiii care își constituiseră o gospodărie separată”⁴⁸.

În această perioadă istorică, dezvoltarea industriei și agriculturii a influențat și viața de familie atât la orașe cât și la țară.

Situația socială a familiei de țărani era dependentă de pământurile lucrate, stăpânul de pământuri concesiona suprafețe de teren familiilor, cu drept de a-l moșteni dar de a nu-l vinde sau diviza, astfel familia: soț, soție, copii și familiile lor erau nevoite să stea unite și să lucreze pământul arendat. Muncile erau efectuate de întreaga familie: bărbați, copii, femei și sclavi deopotrivă.

Dacă femeile aristocrate se ocupau în general de administrarea averii lor în lipsa soțului, femeile de condiție socială modestă erau foarte active în viața socială, determinate fiind de obligația de a-și câștiga singure existența. De obicei fetele cât și băieții erau îndrumați de la o vârstă fragedă să lucreze în diferite meserii ca ucenici. Majoritatea femeilor sărace trăiau exclusiv din propriul

⁴⁸ Georges Duby, *Doamnele din veacul al XII-lea*, Ed. Meridiane, București, 2000, p. 583.

salariu, fiind plătite mai puțin decât bărbații chiar dacă prestau munci egale. O oarecare soluție de subzistență le putea oferi căsătoria dar nu toate aveau parte de așa ceva deoarece numărul femeilor era cu 20-25% mai mare decât al bărbaților. Și chiar dacă se căsătoreau, ele erau obligate de sărăcie să lucreze în continuare în meseriile lor sau alături de soți în diferite meserii, prestând munci grele, murdare incompatibile cu caracterul lor. Erau dese cazurile când femeile lucrau în mai multe locuri sau meserii. Femeile practicau aproape toate meseriile (măcelari, cizmari, argintari, fierari, zugravi, băcani, negustori etc.) dar cu precădere în meseriile legate de țesătorie și de alimentație. La țară femeia lucra alături de bărbatul și copiii săi la toate muncile.

Capitolul III.

Situația familiei pe teritoriul țării noastre

III.2. Familia creștină în tradiția românească. Locuitorii ținuturilor din nordul Dunării erau oameni aspri, simpli și sinceri, vorbind mult și răspicat, întrebunțau vorbe tari când erau mânioși și vorbe așezate și blânde când erau liniștiți împăcați în sufletele lor. Viața de la curțile domnești se aseamăna cu cea de la casele țăranilor, „o viață țerănească”. Un studiu amănunțit despre societatea românească de la țară din sec. al-XIX-lea a făcut dascălul buzoian I. Voiculescu în 1898 de unde aflăm cum trăiau și își desfășurau activitățile locuitorii simplii din satele românești precum și care era condiția socială a femeii țăranului român din această perioadă a istoriei. Fata țăranului român, spune ilustrul dascăl, la vârsta de 14 ani începe să se gândească la măritat, la 16-18 ani se căsătorește. Logodna este „o simplă târguială” făcută de părinții mirelui și ai miresei la care mai participă și alte rude, discuțiile le poartă de obicei bărbații, femeile vorbesc mai puțin pentru că „femeia să-și vadă de ițe”, mirele este și el prezent dar ca un simplu spectator iar mireasa nu are voie să participe la tocmeală⁴⁹, condiția ei umilă nu-i dă dreptul să-și exprime dorința sau părerea, este supusă necondiționat părinților ei după care va suporta și mai mare umilință din partea familiei în care va intra, fără voia ei de cele mai multe ori.

Se puna mare preț pe averea adusă de fată în casa soțului și pe faptul că trebuie să fie fecioară, importante sunt tocmelele ce se fac înainte de nuntă, scopul fiind obținerea unei averi cât mai mari din partea părinților miresei iar sentimentele ce trebuie să existe între tineri erau trecute pe planul secund sau nu se luau în considerație. Aceste lucruri se petreceau în straturile de jos ale societății dar și în cele mai înalte unde căsătoria însemna nu atât o unire între un bărbat și o femeie care se iubeau cât mai ales un transfer de putere, de proprietate între două familii, unde dominau rațiunile economice și sociale în defavoarea sentimentelor.

⁴⁹ I. Voiculescu, *Rolul femeii în familia plugarului roman, studiu de moravuri cu propunere de îndreptare asupra stării săteanului*, Editura Autorului, Tipografia Alexandru Georgescu, Buzău, 1898, pp. 9-10.

Tânăra soție, sfioasă, singură într-o casă necunoscută, așteaptă de la soțul ei dragoste și mângâiere, însă primește „înjurăturile cele mai necuviincioase” iar din partea soacrei, răutate și dispreț. În pofida tuturor privațiunilor, rareori femeia are curajul să-și părăsească soțul și să revină în casa părintească deoarece tot ea devine subiect de bârfă și de rușine în sat dacă îndrăznește să facă acest gest, așa că de cele mai multe ori suferă și îndură cu stoicism căutând în viața ei plină de necazuri o motivație care s-o țină alături de soțul și de copiii ei care se înmulțesc în câțiva ani și nu mai pot locui împreună cu socrii lor. Fiind nevoiți să-și facă o locuință, cea care muncește cel mai mult este tot soția, ea se îngrijește de copii, de bucătărie, de gospodărie și tot ea „lipește cu pământ”, spoiește și văruie întreaga casă deoarece soțul este plecat după alte treburi pe care femeia nu le poate face, sau nu se cade să le facă ea pentru că „e femeie”. Bărbatul fiind „bărbat” hotărăște ce e mai „potrivit” pentru el.

În lungile nopți de iarnă femeia lucrează, coase, cârpește, toarce lâna și cânepa, spală rufele iar în timpul zilei păstrează curățenia și căldura în casă. Bărbatul se trezește mai târziu „pe îndelete” se încalță fără grabă căci „pe-afară are puțină treabă (adică nu vrea să-și găsească)” iar femeia „într-un minut” îi aduce apă proaspătă „respectabilului” soț ca să se spele⁵⁰. Activitatea zilnică a soțului în zilele de iarnă constă în a hrăni doi boi, doi cai și 10-15 oi pentru că păsările sunt hrănite de femeie. Animalele sunt tratate de bărbat cu înjurături, ciomege și loviri peste coaste „din belșug”, lucruri de care nici femeia nu este lipsită de multe ori. Cu toate că femeia se străduiește să îngrijească de casă, de familie, de copii și să fie și alături de soț pe ogor, nu le poate face pe toate la fel de bine deoarece nu este timp.

Munca istovitoare și lipsită de rezultate remarcabile pe care o face femeia arată starea socială precară în care trăiește femeia țăranului român, stare care nu poate fi imputată în totalitate ei ci mai ales societății. Și cum ar putea femeia plugarului român să se ridice totdeauna la înălțimea misiunii sale și să-și îndeplinească toate obligațiile ei la cel mai înalt grad dacă ea însăși nu este educată și școlită corespunzător. Bruma de educație intelectuală a primit-o atunci când a fost posibil de la mama ei sau de la biserică pentru că de școli nu se poate vorbi la țară în această perioadă.

În veacul al XVIII-lea se conturează „era unei vieți vizibile și auzite a femeilor” prin participarea lor la balurile organizate de ofițerii străini, nemți sau ruși dar și la balurile românești. Femeile, chiar și cele simple și mai modeste, încep să lase la o parte pudoarea și modestia și să-și arate frumusețea și calitățile lor. Odată cu apariția femeii tot mai vizibilă în viața socială apar și unele scăderi ale caracterului ei, pe care N. Iorga nu le trece cu vederea: „La școala Ursulinelor din Sibiu, începeau să vie, pe la 1800, fete de boieri munteni, în rochii de «tulpan» și în «gevrele», împodobite cu șaluri «chismerii»... Marița se făcea repede Mimi, urmând însă și mai departe a face

⁵⁰ I. Voiculescu, *op. cit.* pp. 28-29.

mutre, a pârl și a minți, a se murdări și strica hainele, a da cu picioarele și cu coatele, a batjocori, a țipa ca la Țigance și chiar a se tăvăli pe jos”⁵¹.

Lupta pentru emanciparea femeii. Societatea românească, la presiunea învățăturilor Bisericii, influențată de dezvoltarea social-economică și culturală a țării și de răspândirea ideilor iluministe ale Revoluției franceze din 1789 a fost nevoită să observe și să accepte acțiunile de emancipare a femeii.

Dacă secolele anterioare au fost caracterizate de o tăcere absolută a femeii cu privire la drepturile ei, odată cu Revoluția română de la 1848 glasul femeii se face auzit public prin revendicările de mărire a salariilor, de reducere a orelor de muncă, dreptul de a se organiza în asociații de femei, dreptul femeilor la educație în școli etc.

Mișcările revoluționare din sec al XIX-lea au oferit cadrul și momentul de afirmare al femeii și de consolidare a statutului ei în familie și în societatea românească. Astfel conducătorii Revoluției române cereau locotenenței domnești, prin ministrul instrucției publice în numele „...institutilor celor noi ce cheamă pe toți cetățenii la aceleași drepturi către adevăr și lumină...” și cunoscând faptul „...că până nu vom avea cetățene bune, soațe și mai bune, nu vom avea nici generațiile viitoare mai bune”, să se aprobe ca de la începutul respectivului an școlar, instruirea să fie „egală și paralelă pentru ambele sexe”⁵². Prin Regulamentul Organic din 1832 se poate spune că se pun bazele învățământului pentru fete în Principatele românești.

C. A. Rosetti, Gh. Bariț, Ioan Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu și toți bărbații de cultură ai neamului au susținut și au luptat în această perioadă pentru emanciparea și drepturile femeii, conștienți fiind că având mame educate și pregătite vom avea și copii vrednici care vor face cinste națiunii. Sunt cunoscute pentru lupta de emancipare a femeii: Constanța de Dunca Schiau, Elena Negruzzi etc. Nu numai la orașe, ci și la sate femeile au fost alături de soții lor în acțiunile de apărare a drepturilor lor, astfel în răscoala din 1907 femei ca Dina Mirea Piperea și Maria Tănăsioiu erau în primele rânduri⁵³ iar după înfrângerea răscoalei protestele învățătoarei de provincie Atena Grigoriu⁵⁴ sau a scriitoarelor de prestigiu Riria Xenopol⁵⁵ și Elena Farago s-au făcut auzite în toată țara.

III.3. Familia creștină – mediu ideal pentru desăvârșire în zilele noastre. Privită din punct de vedere creștin „familia reprezintă o școală a virtuților, un altar de jertfire al sinelui spre înălțarea unui mod comunitar de viață, bazat pe dragostea și dăruirea reciprocă a soților unul față de altul și al amândurora, față de copiii cu care Dumnezeu le binecuvintează și le împodobește existența”⁵⁶.

⁵¹ N. Iorga, *Femeia în viața neamului nostrum*, Edit. Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii-de-Munte, 1911, p. 118,

⁵² V. Alexandrescu-Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, București, 1892, pp. 339-340.

⁵³ Maria Groza, *La femme dans la Roumanie contemporaine*, Bucarest, Ed. Meridiane, 1970, p. 8.

⁵⁴ *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 450.

⁵⁵ *Studii de literatură română*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1965, p. 647.

⁵⁶ Pr. Ioan C. Teșu, *Familia contemporană – între ideal și criză*, în „S.T.” Seria a III-a, anul VII (2011), nr. 1, p. 84.

Întemeiată pe „iubirea reciprocă izvorâtă din sinceritate”⁵⁷ familia creștină răspunde acelui dor ființial și idealului de a avea un „acasă”⁵⁸, un loc privilegiat și binecuvântat în care să-și găsească de fiecare dată refugiu și întărire alături de persoanele dragi cu care să comunice și să-și împărtășească sentimentele pentru a putea merge mai departe alături de ei pe drumul spinos al vieții.

În familia creștină „soțul și soția sunt împreună sfătuitoari și lucrători în dobândirea mântuirii personale, a mântuirii sufletului pereche, a casei sau căminului cu care Dumnezeu le-a binecuvântat viața”⁵⁹. Supunerea femeii față de bărbat nu este înțeleasă în concepția Sfântului Ioan Gură de Aur ca o „supunere oarbă”, nici măcar ca o „supunere de la natură”, ci ca o „supunere către Dumnezeu”⁶⁰. Virtutea și liantul care unește pe cei doi și face supunerea plăcută și ușoară, iar autoritatea blândă și acceptată, este iubirea. Femeia simțind că este iubită și apreciată „devine și ea iubitoare” iar bărbatul văzând supunerea și dragostea soției sale devine și el „îngăduitor și blând”⁶¹.

Familia creștină trebuie să fie o școală a iubirii și a dăruirii de sine, un mediu ideal pentru dobândirea mântuirii celor doi. Dar cum în lumea aceasta nimic nu se dobândește ușor ci cu aspre osteneți și cu intense nevoițe, soții trebuie să se străduiască pentru îndeplinirea sarcinilor familiale. Fiecare lucru și faptă bună în lume poartă deasupra lor, în mod nevăzut o cruce⁶², o cruce a renunțării pe care trebuie să le facă omul pentru dobândirea vieții în Hristos. Fiecare familie are crucea ei de îndurat care poate lua diferite forme: boală, neputință, lipsa copiilor, certuri etc.

Mama este prin excelență educatoarea copilului, ea este prima ființă pe care o vede și o cunoaște copilul care primește de la ea nu numai hrană ci și sfaturi și educație. Ea este apostol al lui Dumnezeu în familia sa, fapt pentru care are datoria de a-l menține pe copil în starea de curăție trupească și sufletească și de a-l face să sporească prin harul Duhului Sfânt.

Mama este ființa feminină, iubită și apreciată, care dă naștere unui prunc. Modelul ideal pentru mama creștină este Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria care a născut pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Calitatea de mamă o implică și pe aceea de soție. De aceea nu poate fi mamă bună soția care nu-și iubește bărbatul. Iubirea curată emană din preaplinul sufletului și se revarsă peste cei din jur, asemenea gândului bun. Exemple de mame iubitoare și devotate familiei avem pe Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, Ana, mama Sfintei Fecioare Maria și altele.

Mântuitorul a acordat o atenție deosebită femeii ca mamă și soție privind-o nu numai ca pe o slujitoare a propriei sale case ci și ca pe o ascultătoare a cuvântului Său, apoi ca pe un apostol al

⁵⁷ Pr. Nicolae Chifăr, *Taina Nunții după învățătura Sfinților Părinți*, în „Familia creștină azi”, Ed. Trinitas, Iași, 1995, p. 110.

⁵⁸ Pr. Nicolae Achimescu, *Familia creștină între tradiție și modernitate. Considerații teologico-sociologice*, în „Familia creștină azi”, Ed. Trinitas, Iași, 1995, p. 114.

⁵⁹ Pr. Ioan C. Teșu, *op. cit.*, p. 84.

⁶⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentarii sau Explicarea Epistolei către Coloseni. Omilia X*, apud Drd. Liviu Petcu, (antologie și studiu introductiv) *Lumina Sfințelor Scripturi (Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur)*, vol. I (A-I), Ed. Trinitas, 2007, p. 288.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, ... , p. 358.

învățăturii Sale. Femeia a fost apreciată de Mântuitorul pentru efortul și sacrificiul ei de a fi „ajutor și copărtașă a căsătoriei legitime” și pentru truda ca rodul pântecele ei să ajungă „să fie după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”⁶³. Mântuitorul a schimbat total atitudinea față de femeie prin învățătura Lui, acum femeia are alt statut față de cel prevăzut în legea veche în care numai bărbații aveau dreptul să fie învățători și propovăduitori ai Legii, femeia creștină este chemată pentru diaconia socială, pentru slujirea bolnavilor și a văduvelor, pentru ascultarea și propovăduirea Evangheliei etc.

III.5. Biserica, model și icoană a familiei. În învățătura și tradiția Bisericii noastre căsătoria și familia este o „mare taină” deoarece are ca model raportul dintre Hristos și Biserică. Mântuitorul Hristos este „capul Bisericii” și mirele ei iar Biserica este „trupul lui Hristos” și mireasa lui preacurată. La fel și în familie, soțul este capul și mirele soției sale, iar aceasta este trupul și mireasa bărbatului ei. Și precum Hristos a iubit Biserica Sa și S-a jertfit pentru ea, la fel și soțul să-și iubească soția ajungând până la jertfa supremă. Și precum Biserica se supune lui Hristos așa și soția să se supună bărbatului și să-i fie devotată, nu din frică sau obligații ci din libertate și dragoste. Prin pilda de iubire dusă până la jertfa pe cruce pentru lume și pentru Biserica Sa, Mântuitorul ne-a lăsat modelul desăvârșit de iubire care trebuie să existe și în familie. Părintele Stăniloae numește acest fel de iubire „uitare deplină” a propriei persoane pentru partenerul de viață, mergând chiar până la jertfirea unuia pentru celălalt.

Capitolul IV

Familia creștină în zilele noastre

Familia are un caracter sacru deoarece ea a fost instituită de Dumnezeu, „acest caracter de sacralitate fiind pus în evidență și de faptul că familia umană are ca prototip însăși familia divină a Sfintei Treimi, ce are drept caracteristici iubirea desăvârșită, comuniunea, unitatea și egalitatea Persoanelor Acesteia”⁶⁴. Astfel, familia este locul unde se naște și se dezvoltă societatea deoarece copilul care vede lumina zilei reprezintă viitorul societății, fiind cel care va contribui la bunul mers al acesteia. Familia vine în ajutorul societății atunci când copiii sunt îngrijiți și educați în spiritul moralității creștine. Ea este cea care creează cadrul împlinirii spirituale și al dobândirii de afecțiune. De aceea bunăstarea societății, dezvoltarea pozitivă a acesteia, depinde în mare măsură de felul cum sunt familiile. Izvorul din care trebuie să se adape fiecare familie trebuie să fie Dumnezeu și iubirea Sa. Căsătoria este o taină a comuniunii, a iubirii. Cei ce se unesc prin această Taină trebuie să fie în

⁶³ Pr. Asist. Nicolae Necula, *Doctrina și viața religioasă a Bisericii copte reflectată în textele ei liturgice (rugăciuni și imne) (Teză de doctorat)*, în „Ortodoxia”, anul XXVIII (1976), nr. 3-4, p. 564.

⁶⁴ Pr. Lector Mihai Vizitiu, *Familia în învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli*, în *Teologie și viață – revistă de gândire și spiritualitate*, Mitropolia Moldovei, nr. 5-7/1994, p. 25

deplină comuniune iubitoare, să fi dărâmat dinainte zidurile distanței, ale egoismului și ale minciunii, este locul și modul cel mai potrivit pentru îndeplinirea misiunii omului.

Unirea conjugală este binecuvântată deoarece din momentul săvârșirii Tainei Sfintei Cununii, Dumnezeu își arată dragostea față de creaturile Sale prin binecuvântarea unirii lor, făcându-i părtași ai multor binefaceri cerești. Însăși unirea dintre bărbat și femeie reprezintă „o nouă creație” bazată pe iubire, fidelitate și deplină armonie. Faptul că omul are posibilitatea de a iubi îl separă radical de toate celelalte ființe finite, în afară de cetele îngerești.

IV.2. Criza familiei creștine datorită secularizării și globalizării. Până în mai 1968⁶⁵, Europa s-a aflat sub dominația unei morale, așa-zis tradiționale, care promovând viața de familie în detrimentul dezvoltării individuale, a creat o aură solidă de dragoste în jurul familiei. După momentul mai '68, această abordare tradițională s-a confruntat cu numeroase îndoieli. Dorința de afirmare personală s-a răzvrătit împotriva moralei și a familiei. Are loc o adevărată „revoluție a moravurilor” din care se nasc comportamente libertine. De aici au decurs numeroase consecințe dezastruoase pentru familia creștină: acceptarea libertinajului, a contraceptivelor de tot felul, a prezervativelor, a homosexualității, a pedofiliei etc.

Datorită anumitor curente imorale, familia creștină se confruntă astăzi cu numeroase situații care nu fac altceva decât să o destabilizeze și să o subjuge unor interese pur omenești. Astfel, căsătoria a fost devalorizată, având la bază, de cele mai multe ori, anumite interese, de la cele materiale la cele caracterizate prin egoism. Punerea pe primul loc a afirmării profesionale îi ține pe oameni departe de problemele familiale și de aceea nu-și mai pot îndeplini obligațiile absolut necesare față de familie. Familiile de astăzi se confruntă și cu amânarea nașterii de copii din cauza dorinței de afirmare profesională și pentru câștigarea unor poziții sociale „favorabile”.

Criza familiei creștine astăzi este manifestată prin maltusianism, neomaltusianism, secularizare, globalizare, căsătoriile de probă, avort, divorț, abandonarea copiilor, homosexualitate, pornografie, mame surogat (purtătoare) etc.

Capitolul V

Factorii care determină destrămarea familiilor astăzi

Asistăm astăzi, neputincioși la un proces de destrămare și desființare a familiei tradiționale în toată lumea. Au fost schimbate mentalitățile și tradițiile oamenilor și înlocuite cu tot felul de

⁶⁵ Numele de „mai 1968” desemnează un ansamblu de mișcări de revoltă apărute în Franța, în mai-iunie 1968. Aceste evenimente constituie o perioadă care a marcat istoria contemporană franceză și europeană, ele putând fi caracterizate drept o revoltă spontană, de natură culturală, socială și politică, îndreptată împotriva societății tradiționale, a capitalismului și imperialismului. Declanșată de o revoltă a tinerilor studenți parizieni, apoi extinzându-se și în rândul clasei muncitorilor și practic asupra tuturor categoriilor de populație de pe cuprinsul întregii țări, rămâne cea mai importantă mișcare socială din istoria Franței în secolul al XX-lea.

practici care urmăresc îndreptarea lor spre alte valori, nu cele tradiționale, ci spre cele imorale, spre cele care duc omenirea spre o criză morală și materială care determină micșorarea populației.

Medicina, știința, educația, dreptul, economia politică, din cadre și mijloace de ocrotire și dezvoltare a ființei umane au devenit instrumente ale corupției și ale manipulării populației după interesele unora. În societatea contemporană, de foarte multe ori, medicina nu mai slujește vieții ci morții, prin avort, eutanasiere sau prin uciderea oamenilor în vederea prelevării de organe, știința nu mai slujește omului și lui Dumnezeu, ci anarhiei prin încălcarea legilor creației cu ajutorul ingineriei genetice și spre mutilarea ființei umane prin crearea de hibrizi monstruoși. Descoperirile științei în loc să fie folosite în scop bun și pentru slujirea și împlinirea omului ca persoană, conform poruncii divine, este folosită împotriva lui, pentru distrugerea lui.

Între păcatele care determină destrămarea căsătoriei sau atentează la unitatea și bunul mers al familiei, cele mai importante sunt: lipsa iubirii, îndepărtarea de Hristos și de duhul Evangheliei Lui, necredința, ateismul, necinstirea soțului sau soției, adulterul, concubinajul, incestul, perversiunea și uciderea pruncilor în pânțele mamei, prostituție, pornografia, unele vaccinuri, alimentația modificată genetic, otrăvirea lentă a populației prin diferite metode etc.

Educația negării lui Dumnezeu sprijinită de diferite filozofii și curente ale lumii contemporane și chiar de unele organizații internaționale precum ONU și Banca Mondială încurajează la nivel global, desfrâul, concubinajul, divorțul, legiferarea sau chiar impunerea avortului precum este cazul Chinei⁶⁶. Distrugerea familiei tradiționale este abia începutul acestui diabolic proces de schimbare a valorilor și a scopului familiei pentru că ceea ce urmează este redefinirea ei, prin legitimarea cuplurilor de homosexuali, recunoașterea juridică a căsătoriei dintre ei, adoptarea copiilor de către aceste cupluri etc. Populația este informată greșit că aceste planuri și perspective sunt urmărite tocmai pentru binele familiei și al societății.

V.6. Educația anticreștină a copiilor și a societății contemporane. În societatea de astăzi se urmărește educația tinerilor prin negarea existenței lui Dumnezeu deoarece un copil crescut și educat în atmosfera închisă a ideologiilor moderne care îl neagă pe Dumnezeu va fi o pradă mai ușoară la vârsta maturității, o persoană care nu are un ideal transcendent, care nu are ca model de viață pe Hristos cade mai ușor pradă curentelor și filozofiilor lumii, magiei și altor practici dăunătoare vieții sociale. Totodată se urmărește ruperea tuturor legăturilor cu Dumnezeu care pot fi întâlnite în cadrul familiei. „În această perspectivă, trăsătura fundamentală a sistemului educațional modern și a ideologiilor care doresc să posede sufletul copiilor este îndepărtarea acestora de părinți

⁶⁶Jacqueline Kasun, *Războiul împotriva populației*, Editura Provita Media, București, 2008, pp. 107-142.

și integrarea lor în sisteme uniformizatoare precum creșele, grădinițele, școlile publice, locurile unde îndoctrinarea lor prin diferite ideologii ateiste devine mult mai ușoară”⁶⁷.

Pentru îndeplinirea acestor planuri Organizația Națiunilor Unite, pe 10 dec. 1948 a aprobat și a proclamat Declarația Universală a Drepturilor Omului pe care își fundamentează toate metodele și practicile de educație a populațiilor. Astfel înainte de a se naște pruncul, se vorbește despre *dreptul femeii la propriul pântec*, adică dreptul de a-l ucide după propriul plac dar nu amintește și de dreptul copilului de a se naște. De la o vârstă fragedă UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație Știință și Cultură) instituie *dreptul la educație sexuală* care se realizează prin toate mijloacele de informare în masă, inclusiv prin școli conform altui drept – *dreptul la informare*.

O altă metodă de educație asistată de state pentru îndepărtarea omului de Dumnezeu este purificarea limbajului de cuvinte care exprimă relația dintre om și Dumnezeu și îmbogățirea dicționarului cu alte cuvinte noi care exprimă alte realități spre care se dorește să se îndrepte educația.

Perpetuarea omului prin trăinicia familiei în lumea contemporană vine în conflict cu interesele utilitariste ale marilor puteri și ale marilor miliardari, de aceea, aceștia, luptă pe toate planurile pentru destabilizarea și reducerea populației prin tot felul de mijloace și metode. Programele școlare sau medicale de educație sexuală constituie mijlocul ideologic principal pentru educarea și reducerea populației. Planificarea familială prevede să nu se mai depășească media de doi copii pe familie în toată lumea, iar în sprijinul acesteia se vine cu mijloace contraceptive, sprijinirea avortului, crizele economice, alimentare, cu mulțimea de metode de educație în acest sens.

O importanță majoră în educația societății contemporane o au mijloacele de informare în masă: presa, radioul, televiziunea, internetul, reclamele, mișcările de orientare sexuală, formatorii de opinii etc.

Un alt element negativ în educația tinerilor este folosirea telefoanelor mobile de către aceștia. Radiațiile provocate de undele electromagnetice ale telefoanelor mobile provoacă tulburări grave de sănătate la persoanele mature și mai ales la tineri. Profesorul suedez Lennart Hardel, în septembrie 2008 afirma că tinerii și copiii care folosesc exagerat telefoanele mobile sunt de cinci ori mai predispuși la cancer cerebral decât ceilalți care nu le folosesc sau le folosesc foarte puțin.

CAPITOLUL VI

FAMILIA CREȘTINĂ – IMPLICAȚII ȘI PERSPECTIVE

VI.1. Secularizarea și influențele ei în familie și în societate. Inițial, noțiunea de secularizare a avut o conotație juridică, semnificând trecerea unei persoane de la statutul de cleric la statutul de laic sau trecerea bunurilor bisericești din proprietatea Bisericii în proprietatea Statului.

⁶⁷ Petru Molodeț, *Educația anticreștină a societății contemporane*, în revista „Presa Ortodoxă” editată de Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului și Asociația Familia Ortodoxă „Sfinții Ioachim și Ana”, cu binecuvântarea IPS Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, nr. 2, anul 2009, p. 18.

Din punct de vedere istoric, termenul „secularizare” a fost întrebuințat pentru a desemna exproprierea de terenuri ale Bisericii, spre a fi împărțite diferitelor principate ca urmare a tratatului de la Westphalia (1648)⁶⁸. În același sens este folosit termenul și în Principatele Române în anul 1864, atunci când domnitorul Alexandru Ioan Cuza promulga Legea secularizării averilor mănăstirești. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, s-a conturat și un sens cultural al acestei noțiuni, exprimând procesul de emancipare al vieții moderne sub aspect economic, politic, științific, filosofic, de sub tutela Bisericii.

Cauzele religioase sau teologice care au favorizat apariția și alimentează dezvoltarea secularizării sunt mai întâi ereziile care au apărut în sânul creștinismului și folosirea exclusivă a rațiunii în interpretarea Revelației dumnezeiești și în formularea învățăturii de credință sau a doctrinei⁶⁹. Ereziile au alterat adevărul de credință și au acordat întâietate concepțiilor pur umane față de tainele divine descoperite; omul este așezat în locul lui Dumnezeu și rațiunea înaintea credinței. Datorită rupturii radicale dintre lumea naturală și supranaturală, familia creștină și-a pierdut suportul ei transcendent și sensul profund al comuniunii ei spirituale în Hristos și Biserică. Omul secularizat caută să înlocuiască legile lui Dumnezeu și să îndepărteze Biserica din societate, înlocuindu-le cu o cultură secularizată. Secularizarea înseamnă constituirea unei vieți personale și sociale fără o raportare la principiile fundamentale ale spiritualității creștine. Mântuirea nu are sensul unei restaurări ontologice în Hristos.

Lumea secularizată este marcată de o criză spirituală profundă, omul se autoadoră și nu se orientează spre împărăția lui Dumnezeu. Centrul omului modern este el însuși, negând transcendentul. În aparență gândirea secularizată „l-a înălțat pe om” pe cel mai de sus pedestal al umanismului arianizat dar în realitate a căzut în antropocentrism exagerat și a sfârșit în idolatrie, politeism și gnosticism. Supralicitarea umanului a dus la devalorizarea lui⁷⁰. Autodivinizarea a eșuat în nihilism devastator și dezumanizant, omul a devenind din chip al lui Dumnezeu, chip al diavolului, părăsind chipul lui Dumnezeu, a devenit sclav al păcatului și al morții. Omul secularizat neagă ideea de Dumnezeu cât și sacralitatea omului și a lumii. La omul modern totul se reduce la valoarea pur utilitară fiind marcat la nivel spiritual de neputința de a simți cu adevărat prezența personală și iubirea lui Dumnezeu, socotind că prezența Lui îi anulează libertatea și de aceea nu mai simte nevoia acestei prezențe. Omul modern nu are ca țel dobândirea mântuirii și aceasta nu are sensul unei restaurări ontologice în Hristos. Astăzi familia creștină se confruntă cu o criză economică, morală și spirituală ca urmare a declinului demografic al populației tinere, ca o

⁶⁸ IPS Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, teză de doctorat, București, 1972, p. 148.

⁶⁹ Pr. Ștefan Buchiu, *Ortodoxie și secularizare*, Ed. Libra, București, 1999, p. 81.

⁷⁰ Ilie Fonta, *Starea actuală și perspectivele relațiilor Stat – subiecții instituționalizați ai vieții religioase din România*, în *B.O.R.*, nr. 7 – 12 / 1997, p. 231.

consecință a migrației și a mutațiilor de ordin cultural care intensifică mentalitatea individualistă exacerbată, mercantilă și nihilistă a omului postmodern.

Mesajul Bisericii către societatea secularizată este acela de a adăuga la dezvoltarea ei istorică „dezvoltarea spirituală și morală a omului, capabilă să ducă la transformarea violenței în iubire, prin Duhul Sfânt, pentru ca omul să poată trăi în legătura comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii. Violența și puterea sfârșesc acolo unde începe comuniunea, pacea și iubirea în Dumnezeu”⁷¹.

VI.2. Misiunea familiei creștine în societatea de astăzi. Conviețuirea bărbatului cu femeia este o instituție dumnezeiască ce datează deodată cu neamul omenesc. Iar după învățătura sfintei noastre Biserici, obiectivele familiei creștine sunt: nașterea de copii, spre înmulțirea neamului omenesc și a credincioșilor Sfintei Biserici; ajutorarea soților întreolaltă, pentru ușurarea vieții; și ocrotirea moralității soților sau remediu împotriva pasiunilor și patimilor. O urmare firească a căsătoriei este dobândirea de urmași. Nașterea de prunci nu este un scop exclusiv al căsătoriei, este rod al unirii soților și expresie a participării lor la lucrarea creatoare a lui Dumnezeu⁷². Familia este cadrul social primar de care omul are nevoie să se nască, să trăiască, să se dezvolte și să se desăvârșească. Ea este prima societate naturală și adevărata celulă socială. Familia este locul unde se cultivă respectul, demnitatea, libertatea interioară și seninătatea constructivă⁷³. Căsătoria este importantă pentru că e folositoare societății pentru dezvoltarea ei, totuși, valoarea ei specifică este determinată numai în raport cu Dumnezeu și cu îndeplinirea misiunii sale pe pământ de a se uni cu Dumnezeu și de a-i ajuta și pe alții să înainteze pe acest drum al apropierii de Dumnezeu.

VI.3. Lucrarea Sfintei Biserici pentru desăvârșirea familiei. În calitate de comuniune a două persoane, căsătoria nu se limitează la sfera vieții materiale și sentimentale. Inițiativa pe care soții o au în dăruirea de sine, în cadrul căsătoriei, nu permite niciunuia să întoarcă iubirea de la finalitatea sa, sau să o reducă la limitele unei plăceri, unei afecțiuni. Căsătoria este o vocație specială spre a atinge plinirea ființei lui Dumnezeu iar aceasta se realizează în Biserică prin harul lui Dumnezeu. Biserica este Trupul lui Hristos și plenitudinea Duhului deodată, fiind o comuniune de persoane prin Hristos care a făcut din noi toți una cu El și una între noi în El, prin Duhul. Astfel, ea este o comuniune de viață și iubire a oamenilor cu Dumnezeu, prin Hristos, în Duhul Sfânt, o comuniune de iubire și simțire a oamenilor cu persoanele Sfintei Treimi și între ei. Biserica este o comunitate sacramentală, pentru că este o comunitate vizibilă și pământească a oamenilor cu Dumnezeu, cu Hristos prin Duhul Sfânt în care ei se sfințesc și se mântuiesc, fiindcă aici se împărtășesc cu Hristos și primesc prin Sfintele Taine harul Duhului Sfânt.

⁷¹ Pr. Prof. Dumitru Popescu, *Ortodoxie și globalizare. Cultură globală și culturi particulare*, în O, nr. 1-2, an 2006. p. 2.

⁷² Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia la Coloseni 12, 5*, în PG. 62, col. 387.

⁷³ Pr. Prof. Corneliu Sârbu, *Familia în cadrul învățăturii creștine*, în Rev. M.M.S. nr. 3-4, an 1968, p. 151.

Prin dumnezeieștile Taine și prin activitatea sa, Biserica participă la întărirea familiei, la creșterea și educarea copiilor și la îndrumarea lor spre unirea cu Dumnezeu. Tot ceea ce se săvârșește în Biserică, este săvârșit de întreaga Biserică și are dreptul să se ocupe de căsătoria religioasă a membrilor săi. Unirea soților presupune unirea lui Hristos cu Biserica Sa, unirea lor având un scop supranatural. Unitatea supranaturală a soților ca membre și organe ale Trupului lui Hristos constituie marea Taină a căsătoriei creștine. Ea reflectă misterul unirii lui Hristos cu Biserica⁷⁴. Căsătoria creștină este o Taină, iar săvârșitorul suprem este Hristos Însuși. Prin harul Nunții, comuniunea familiei este înălțată într-un anume sens la nivelul comuniunii ecleziale care este ajutată să se realizeze prin familie. Înțelegerea comunitar-eclezială a căsătoriei creștine este un pas decisiv pe drumul întăririi familiei.

Provocările lumii post-moderne și secularizate la adresa familiei lovesc în primul rând tocmai în această unitate. Tocmai de aceea se vorbește atât de des despre o presupusă libertate, în virtutea căreia cei doi soți pot dispune după bunul plac de propria căsnicie, alegând viețuirea egoistă și nu pe cea în comuniune. În sprijinul acestei stări anormale a lucrurilor vin tot felul de structuri cu pretense competențe în consilierea familială, uitând că toate problemele unui cuplu ar putea fi rezolvate în Biserică, prin participarea activă la viața acesteia.

VI.4. Principii morale folosite pentru educația tinerilor. În procesul educației copiilor e necesar ca părinții să fie preocupați de inocularea în sufletul copilului a iubirii față de Dumnezeu prin: practicarea virtuților, oroarea față de viciu, învățarea catehismului și a unor principii morale potrivite vârstei. În al doilea rând să folosească atenționări oportune și binevoitoare, să-și încurajeze copiii cu afecțiune și atunci când uită de îndatoririle proprii să le amintească cu amabilitate, să-i atenționeze asupra hotărârilor sănătoase⁷⁵. Educația nu e programată să se desfășoare în anumite zile, ore sau locuri, ci e urmărită continuu în desfășurarea vieții zilnice, într-un climat familial plin de încredere, într-un stil de iubire⁷⁶. Elementele esențiale ce stau la baza acestei metode educaționale sunt: iubirea și rațiunea. Iubirea reprezintă fundamentul educației, iar rațiunea și educația religioasă reprezintă materialul din care aceasta se construiește. Căci, educația o putem face iubind și iubirea aparține inimii. Fără iubire nu vom ajunge la sufletele copiilor care resping duritatea și severitatea, care deși nu se recomandă a fi folosite, din nefericire încă se mai practică.

Educația copiilor este o activitatea foarte complexă care trebuie să se bazeze pe principii ca:

- Nu pedepsiți niciodată decât după ce ați epuizat toate celelalte mijloace. Este desigur mai ușor să ne enervăm decât să răbdăm, să amenințăm un copil decât să-l convingem. Este mai

⁷⁴ Pr. Viorel Sava, *Taina Nunții – aspecte liturgice, duhovnicești și pastoral-misionare*, op.cit., p. 51

⁷⁵ Eugene Smolensky & Jennifer Appleton Gootman, *Working families and growing kids: caring for children and adolescents*, National Research Council of US: Committee on Family and Work Policies, National Academies Press, Washington, 2003, p. 43.

⁷⁶ Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, traducerea Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvârșirii*, vol. 8, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 40 ș. u.

comod pentru nerăbdarea și mândria noastră să-i pedepsim pe cei ce ni se împotrivesc în loc să-i ascultăm, prin a-i suporta cu tărie și bunătate. Sunt rare cazurile când ajută o pedeapsă neașteptată dată înainte de a fi căutat mai întâi alte mijloace. Părinții care nu iartă nimic copiilor, obișnuiesc să-și ierte totul lor înșiși. Se recomandă ca acolo unde e suficientă atenționarea să nu fie folosit reproșul, iar unde reproșul este suficient, să nu se meargă mai departe⁷⁷.

- Pentru a corecta să se aștepte momentul potrivit. Nu pedepsiți copilul chiar în clipa greșelii sale, trebuie să-i lăsați timp pentru a reflecta, pentru a intra în el însuși, să-și consume vina devenind conștient de greșeală, izvorând astfel în inima lui dorința de îndreptare. Să nu acționați din pasiune sau furie, dar mai înainte de toate așteptați să fiți stăpâni pe voi înșivă. În anumite momente foarte grave, ajută mai mult o recomandare la Dumnezeu, un act de umilință făcut față de El decât o furtună de cuvinte⁷⁸.
- Să fie lăsată întotdeauna nădejdea iertării. A uita și a face să se uite zilele triste ale greșelilor este marea artă a unui bun educator. Dumnezeu ne iartă în taina spovezii și aruncă păcatele (greșelile) noastre în Marea Uitării. Trebuie evitate durerea și teama inspirate de corijare și spus totdeauna un cuvânt de întărire. Uneori e de ajuns să-i facem să creadă că nu ne gândim că au făcut-o cu răutate și-i putem astfel împiedica să mai cadă din nou în aceeași greșeală⁷⁹.
- Dacă totuși e necesar aplicarea unei pedepse, aceasta trebuie să fie de așa natură încât să-i facă să devină mai buni. S-a observat, de pildă, că un simplu gest ce exprimă nemulțumirea părintelui, o privire deloc iubitoare asupra unora produce un efect mai mare decât l-ar produce o palmă. Să ne amintim că forța pedepsește viciul, dar nu-l vindecă pe cel vicios⁸⁰.

Comunicarea dintre părinți și copii, conținutul și calitatea discuțiilor purtate, constituie una din metodele reușitei educației creștine. În educația copilului nu trebuie să existe: duritate, tonul ridicat sau amenințător, refuzul de a îndeplini dorințele copilului, fără explicația logică și fără să înțeleagă acesta care sunt motivele; nu trebuie să existe breșe sau scăderi în procesul de educație.

VI.5. Familia – model de viață creștină. Familia promovează legătura dintre biserică și societate, iar năzuința omului este viața veșnică ce se realizează prin comuniunea cu Hristos. Darul de a aduce pe lume copii este cea mai mare mângâiere pentru pierderea nemuririi, fiind o imagine a învierii neamului omenesc căzut în păcat.

Al doilea obiectiv al familiei este ajutorarea reciprocă a soților pentru ușurarea vieții. Soții se ajută dezinteresat având la bază legătura sufletească, adică iubirea dintre ei care este o iubire creatoare, care încorporează nostalgia veșniciei. Comuniunea dintre cei doi este una ființială, ce

⁷⁷ *Ibidem*, p. 84.

⁷⁸ Morton Deutsch, Peter T. Coleman and Eric Colton Marcus, *The Handbook of Conflict Resolution*, p. 137.

⁷⁹ Joan McCord, *op. cit.*, p. 85.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 86.

include dăruirea de la suflet la suflet. Buna înțelegere între soți face ca fiecare să se îngrijească unul de mântuirea celuilalt, ca și cum ar fi un singur trup.

Alt obiectiv al căsătoriei este ocrotirea moralității soților și creșterea lor până la statura morală a lui Hristos. Căsătoria este comuniune de persoane și nu se reduce la planul material și al simțurilor, relațiile personale ale soților trebuie să fie în primul rând spirituale pentru a putea menține unirea lor.

Rostul pentru care omul viețuiește pe acest pământ este dobândirea mântuirii, iar în cadrul familiei rostul este să se sprijine și să se ajute reciproc pentru îndeplinirea acestei misiuni.

Din totdeauna, familiile au constituit baza de răspândire a credinței creștine (Fapte V, 45), au fost și sunt și astăzi instituții sfinte și sfînșitoare pentru membrii lor de unde își însușesc primele învățături și precepte morale necesare viețuirii în Biserică și societate.

„Familia, în primul rând este chemată la apostolat în interiorul ei, dar, mult mai mult este chemată în exteriorul ei, membrii acesteia dând mărturia credinței lor prin slujirea semenilor. Astfel, există multiple laturi ale apostolatului familial: apostolatul între familii; soții înșiși devin apostoli ai altor soți. Această latură se concretizează prin pregătirea logodnicilor pentru primirea Sfintei Taine a Cununii, în ajutorarea tinerilor căsătoriți și a familiilor aflate în dificultate. Apoi, putem vorbi despre un apostolat prin ospitalitate; familia creștină nu trebuie să fie închisă în sine, ci trebuie să fie ospitalieră și să-i ajute pe toți cei aflați în nevoi. Familia creștină trebuie să fie deschisă și față de problemele sociale, să sprijine școala în formarea copiilor; revine dreptul părinților de a da o educație aleasă copiilor”⁸¹.

Familia creștină este chemată prin participarea la viața și misiunea Bisericii să contribuie la răspândirea și întărirea Împărăției lui Dumnezeu în istorie și în lume.

CONCLUZII

Familia creștină este o imensă răspundere și obligație față de societate. Nicăieri nu există o atât de accentuată răspundere socială ca în legătura de familie. Societatea și familia sunt două noțiuni și realități ce se corelează. O societate este puternică și trainică în măsura în care prețuiește familia, o sprijină să-și realizeze funcțiile. Membrii sănătoși, moral și fizic, ai familiei sunt deopotrivă buni cetățeni. Statul ocrotește căsătoria și familia, apără interesele mamei și ale copilului, pentru că are nevoie de familii solide și trainice care să-i dea viitori cetățeni sănătoși, instruiți, capabili producători robuști și eficace pentru economia națiunii, susținători vrednici ai dinamismului vieții sociale. În contextul uman, grupul primar familial se constituie ca prima școală a vieții, care transformă individul uman în individ social, prin școala altruismului și al

⁸¹ †Varsanufie Prahoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Vocația misionară a familiei creștine*, în „Bucuria nunții binecuvântate, Cateheze pentru familia creștină”, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul BOR, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2011, p. 145.

comportamentului civilizat, al respectului și ajutorului reciproc, fiind mediul educativ prin excelență pentru urmași.

Din punct de vedere teologic, departe de a fi o simplă asociere, alianță sau contract juridic, unirea conjugală a fost înțeleasă totdeauna ca o comunitate existențială de dragoste, binecuvântată de Dumnezeu, în care soții se dăruiesc cu toată ființa lor, se împlinesc reciproc, nasc copii și-i educă după voia și cu ajutorul lui Dumnezeu. Pe această linie a mers dintotdeauna poporul român dar în ultima vreme se observă un derapaj major de la aceste principii și legi dumnezeiești. Aceste devieri care se observă mai mult în lumea civilizată dar îndepărtată de Dumnezeu se pare că sunt susținute și încurajate și de anumite interese obscure printr-o mulțime de metode și practici.

Un lucru foarte grav și cu efecte pe termen lung este faptul că aceste principii și practici nesănătoase sunt predate și copiilor iar acestea devin componente ale educației și persoanei lor.

Calitatea și efectele educației în familie condiționează în mod fundamental întreaga evoluție a tânărului, calitatea integrării sale în viața socioprofesională. Obiectivele educației în familie sunt multiple: dezvoltarea fizică, educarea intelectuală, spirituală, morală, religioasă, etică, estetică, civică, domestico-menajeră, sexuală. În orice societate, familia constituie factorul primordial al formării și socializării copilului, reprezentând cadrul fundamental în interiorul căruia sunt satisfăcute nevoile psihologice și sociale și împlinește etapele întregului său ciclu de creștere și dezvoltare.

Dar familia nu este singurul factor al integrării sociale; școala și alte instituții culturale de petrecere a timpului liber, microgrupurile sociale - stradă, cartier, grup de prieteni – exercită aceeași acțiune paralel cu familia. Bazându-se însă pe atașamentul natural pe care copilul îl are față de părinți, familia reușește să aibă o mai mare pondere în această acțiune. Ea este considerată agentul principal al integrării sociale deoarece are sarcina de a transmite acele norme și roluri sociale care formează persoana pentru viață.

Familia în toate timpurile a fost și este cea mai importantă celulă a societății, în familie se cultivă și se însușește disciplina, ordinea, sentimentul demnității și dreptății sociale, iubirea, respectul și ajutorarea aproapelui, altruismul și iubirea creștină. În familie omul nu este izolat, aceasta îi asigură rădăcini în trecut, sprijin în prezent și speranță și siguranță în viitor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. **Abrudan, Pr. Prof. Dr. Dumitru**, Cornițescu, Diac. Prof. Dr. Emilian, *Arheologie biblică*, EIBMBOR, București, 1994.
2. **Achimescu, Pr. Nicolae**, *Familia creștină între tradiție și modernitate. Considerații teologico-sociologice*, în „Familia creștină azi”, Ed. Trinitas, Iași, 1995.
3. **Alexandrescu-Urechia, Vasile**, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, București, 1892.
4. **Arion, Pr. Conf. Dr. Leon**, *Familia în Sfânta Scriptură*, în „B.O.R.”, anul CXIII (1995), nr. 1-6, ianuarie-iunie.
5. **Baudrillart, A.**, *Moeurs paiennes, moeurs chretiennes, Premiere serie: La famille dans l'antiquite paienne et aux premiers siècle du christianisme*, Paris, 1929.
6. **Buchiu, Pr. Ștefan**, *Ortodoxie și secularizare*, Editura Libra, București, 1999.
7. **Calist Patriarhul**, *Capete despre rugăciune*, traducerea Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. 8, Ed. Humanitas, București, 2002.
8. **Calot, Emiule**, *Civilisation et civilisatons, Recherches d'une philosophie de la culture*, Paris, 1954.
9. **Chifăr, Pr. Lect. Dr. Nicolae**, *Taina nunții după învățătura Sfinților Părinți*, în „Familia creștină azi”, Editura Trinitas, 1995.
10. **Chițescu, Prof. Dr. Nicolae**, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pământești*, în „Ortodoxia”, IV, (1952), nr. 2.
11. **Clement Alexandrinul**, *Stromatele*, Cuvânt înainte note și indici, Pr. D. Fecioru, în vol. *Clement Alexandrinul*, partea a II-a, col. P.S.B., 5, Editura I.B.M., București, 1982.
12. **Cornițescu, Diac. Prof. Dr. Emilian**, *Descoperiri arheologice din Egipt, Asia, Babilonia, Siria, Asia Mică, Fenicia, și Arabia care au legătură cu datele din Vechiul Testament*, în „S.T.”, XXXVI (1984), nr. 7-8
13. **Deutsch, Morton, Peter T. Coleman and Eric Colton Marcus**, *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*, John Wilez and Sons, San Francisco, 2006.
14. **Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 1, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984.
15. **Idem**, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 2, Editura științifică și enciclopedică, București, 1987.
16. **Duby, Georges**, *Doamnele din veacul al XII-lea*, Ed. Meridiane, București, 2000.

17. **Dură, Pr. Leon**, *Familia în lumina Noului Testament*, (Teză de doctorat), în „S.T.”, seria a II-a, anul LV (2003), nr. 1-2, ianuarie-iunie.
18. **Eliade Mircea**, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, ediția a II-a, traducere și postfață de Cezar Baltag, Edit. Științifică, București, 1991.
19. **Evdochimov, Paul**, *Femeia și mântuirea lumii*, trad. Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995.
20. **Idem**, *Sacrament de l'amour*, Paris, 1962.
21. **Fonta, Ilie**, *Starea actuală și perspectivele relațiilor stat – subiecții instituționalizați ai vieții religioase în România*, în „B.O.R.”, CXV (1997), nr. 7-12.
22. **Fustel de Coulange**, *La cite antique*, Paris, 1927.
23. **Geiger, R.**, *Die Stellung der geschiedenen Frau in der Umwelt des Newen Testamentes*, în „Die Frau im Urchristentum”, Edit. Herder, Freiburg-Basel-Wien, f.a.
24. **Groza, Maria**, *La femme dans la Roummanie contemporaine*, Bucarest, Ed. Meridiane, 1970.
25. **Iorga, N.**, *Femeia în viața neamului nostru*, Edit. Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1911.
26. **Ivan, Iorgu**, *Biserica creștină sprijină și binecuvintează orice acțiune menită să întărească familia*, în „S.T.”, seria II, an V (1953), nr. 7-8, iulie-august.
27. **Idem**, *Biserica și instituția căsătoriei*, în „S.T.” anul VIII, vol II, 1940
28. **Kasun, Jacqueline**, *Războiul împotriva populației*, Editura Provita Media, București, 2008.
29. **Lanessan, J.-L. De**, *La morale des religions*, Paris, 1905.
30. **Lascu, Nicolae**, *Cum trăiau romanii*, Editura Științifică, București, 1965.
31. **Mihălcescu, Irineu**, *Istoria religiilor lumii*, Edit. Cugetarea, f.a.
32. **Milaș, N.**, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în lb. română de Nicolae Popovici și Uroă Kovincici, vol.I, partea I, Arad, 1930.
33. **Idem**, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în lb. română de Nicolae Popovici și Uroă Kovincici vol. I, partea a-II-a, Arad, 1931.
34. **Idem**, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în lb. română de Nicolae Popovici și Uroă Kovincici, vol. II, partea I, Arad, 1934.
35. **Idem**, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în lb. română de Nicolae Popovici și Uroă Kovincici, vol. II, partea II-a, Arad, 1936.
36. **Mircea, Pr. Dr. Ioan**, *Dicționar al Noului Testament*, Edit. I.B.M., București, 1955.

37. **Molodeț, Petru**, *Educația anticreștină a societății contemporane*, în revista „*Presa Ortodoxă*” editată de Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului și Asociația Familia Ortodoxă „Sfinții Ioachim și Ana”, cu binecuvântarea IPS Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, nr. 2, anul 2009.
38. **Necula, Pr. Asist. Nicolae**, *Doctrina și viața religioasă a Bisericii copte reflectată în textele ei liturgice (rugăciuni și imne)*, (Teză de doctorat), în „*Ortodoxia*”, anul XXVIII (1976), nr. 3-4.
39. **Negoită, Pr. A.**, *Ideile umanitare ale creștinismului*, în „S.T.”, III (1951), nr. 5-6.
40. **Perva, Pr. Gh.**, *Taina iubirii*, Edit. Cristiana, București, 1987.
41. **Petcu, Drd. Liviu**, *Lumina Sfintelor Scripturi (Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur)*, (antologie și studiu introductiv), vol. I (A-I), Ed. Trinitas, 2007.
42. **Plămădeală, I.P.S. Antonie**, *Biserica slujitoare*, teză de doctorat, în *Revista Studii Teologice*, 1972, nr. 7-8.
43. **Popescu Mălăiești, Pr.**, *Explicarea Epistolei către Efeseni*, în „B.O.R”. seria a II-a, anul 43, nr. 9 (539) sept. 1925.
44. **Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru**, *Ortodoxie și globalizare. Cultură globală și culturi particulare*, în „O.”, nr. 1 – 2 / 2006.
45. **Sava, Pr. Viorel**, *Taina Nunții-aspecte liturgice, duhovnicești și pastoral-misionare*, în „*Teologie și Viață*”, IV (1994), nr. 11-12.
46. **Sârbu, Pr. Prof. Corneliu**, *Familia în cadrul învățăturii creștine*, în *Revista „M.M.S.”*, nr. 3 – 4 / 1968.
47. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Cateheze maritale: omilii la căsătorie*, trad. din limba greacă veche de Pr. Marcel Hancheș, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2006.
48. **Idem**, *Homelies sur l'epitre aux Ephesiens. Homelie XX, 3*, în *Oeuvres completes de Saint Jean Chrysostome*, trad. par l'Abbe J.Bareille, tom., XVIII, Paris, 1872.
49. **Sfântul Ioan Hrisostom**, *Omilii la Coloseni 12, 5*, în PG. 62, col. 387.
50. **Smolensky, Eugene & Gootman, Jennifer Appleton**, *Working families and growing kids: caring for children and adolescents*, National Research Council of US: Committee on Family and Work Policies, National Academies Press, Washington, 2003.
51. **Soare, Pr. Magistrand Dumitru**, *Situația femeii în Islamism și creștinism*, în „S T.”, seria a II-a, anul IX (1957), nr. 3-4.
52. **Stan, Pr. Conf. Dr. Alexandru, Rus, Prof. Dr. Remus**, *Istoria religiilor*, manual pentru Seminariile teologice, tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991.

53. **Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru**, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
54. **Idem**, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediția a III-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
55. **Teșu, Pr. Ioan C.**, *Familia contemporană – între ideal și criză*, în „S.T.” Seria a III-a, anul VII (2011), nr. 1.
56. **†Varsanufie Prahoveanul**, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Vocația misionară a familiei creștine*, în „*Bucuria nunții binecuvântate, Cateheze pentru familia creștină*”, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul BOR, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2011.
57. **Vasilescu, Diac. Prof. Dr. Emilian**, *Istoria religiilor*, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1982.
58. **Vizitiu, Pr. Mihai Gh.**, *Familia în învățătura Mântuitorului și a Sfinților Apostoli*, în *Teologie și viață – revistă de gândire și spiritualitate*, Mitropolia Moldovei, nr. 5-7/1994.
59. **Voiculescu, I.** *Rolul femeii în familia plugarului roman, studiu de moravuri cu propunere de îndreptare asupra stării săteanului*, Editura Autorului, Tipografia Alessandro Georgescu, Buzău, 1898.
60. *******, *Coranul*, traducere din arabă de Dr. Silvestru Octavian Isopescul, Ed. Cartier, 1997.
61. *******, *Epistola către Diognet*, în P.S.B. vol. 1, trad. de D. Fecioru, Edit. I.B.M.B.O.R., București, 1979.
62. *******, *Marea răsccoală a țăranilor din 1907*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1967.
63. *******, *Studii de literatură română*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1965.